

Ökad jämställdhet och trygghet på Wisbygymnasiets yrkesprogram och på Wisbygymnasiet i stort

Fastställd av gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden

Framtagen av Wisbygymnasiet

Datum 2025-04-30

Ärendenr GVN 2024/352

Version [1.0]

Ökad jämställdhet och trygghet på Wisbygymnasiets yrkesprogram och på Wisbygymnasiet i stort

Innehåll

Ökad jämställdhet och trygghet på Wisbygymnasiets yrkesprogram och på Wisbygymnasiet i stort	1
Sammanfattning	3
1. Inledning.....	4
1.1 Syfte och mål	4
1.2 Metod och material	4
2. Teoretisk bakgrund	5
3. Historisk översikt av könsfördelning på gymnasieprogram samt prognos för programmens utveckling framåt.....	10
3.1 Barn- och fritidsprogrammet	11
3.2 Hotell- och turismprogrammet	13
3.3 Vård och omsorgsprogrammet	15
3.4 Bygg och anläggningsprogrammet	18
3.5 El- och energiprogrammet	20
3.6 Fordon- och transportprogrammet	22
3.7 Slutsats	24
4. Identifiering av ojämnr könsbalans i samband med trygghet.....	25
4.1 Resultat från enkätsvar från elever, mentorer samt studie- och yrkesvägledare	25
4.1.1 Elever	25
4.1.2 Studie- och yrkesvägledare	25
4.1.3 Mentorer	26
4.1.4 Slutsats	26
4.2 Resultat från intervjuer med elever på yrkesprogram, deras mentorer samt studie- och yrkesvägledare på grundskolan	26
4.2.1 Redovisning av elevintervjuer: Elevers upplevelser av gymnasieval, könsbalans och trygghet på yrkesprogrammen.....	27
4.2.2 Mentorers erfarenheter av könsbalans och trygghet på yrkesprogrammen.....	28
4.2.3 Rektors erfarenheter av könsbalans och trygghet på yrkesprogrammen.....	29
4.2.4 Studie- och yrkesvägledarnas erfarenheter av att främja könsbalans och trygghet i gymnasievalet	30
Sammanfattande reflektioner	31
5. Analys av trygghet på Wisbygymnasiet.....	32
6. Genomförda aktiviteter för att påverka könsbalans och trygghet	37
7. Utvärdering av genomförda insatser	38
8. Förslag på åtgärder	39
8.1 Förslag på gymnasienivå	39
8.2 Förslag på grundskolenivå	40
8.3 Förslag på huvudmannanivå (Region Gotland)	40
9. Slutsats och sammanfattning	40
10. Referenser	42

Sammanfattning

Uppdraget *Ökad jämställdhet och trygghet på Wisbygymnasiets yrkesprogram och på Wisbygymnasiet i stort* syftar till att minska traditionella gymnasieval och öka tryggheten på Wisbygymnasiet. Det analyserar könsfördelningen på sex yrkesprogram: barn- och fritidsprogrammet, hotell- och turismprogrammet, vård- och omsorgsprogrammet, bygg- och anläggningsprogrammet, el- och energiprogrammet samt fordons- och transportprogrammet. Trender visar att vissa program har en tydlig könsdominans, och prognoser pekar på fortsatt ojämn könsfördelning om inga åtgärder vidtas.

Forskning visar att gymnasievalet är starkt påverkat av strukturella faktorer såsom kön, klass, etnicitet och geografi, snarare än att vara ett fritt och rationellt beslut. Detta bekräftas i enkäter och intervjuer med elever, mentorer, studie- och yrkesvägledare och rektorer på Gotland. Elever som tillhör ett underrepresenterat kön på ett program känner sig ibland otrygga, vilket kan påverka deras trivsel och studieresultat. Granskningen konstaterar att tryggheten på Wisbygymnasiet varierar mellan olika program och kön samt att kvinnliga elever känner sig generellt mindre trygga än manliga elever, och icke-binäras trygghet är särskilt låg. Kränkningar och trakasserier förekommer, men det finns en positiv trend med färre incidenter över tid.

Undersökningen visar på vikten av tidiga insatser och samverkan mellan skola och arbetsliv för att skapa en mer jämställd och trygg utbildningsmiljö. Flera aktiviteter genomförs för att påverka könsbalansen och tryggheten, såsom bygg- och anläggningsprogrammets grundskoleturné samt skolans mentorsmaterial om värdegrundsfrågor. Dessa insatser har överlag haft positiv effekt. För att förbättra könsbalansen och tryggheten föreslås åtgärder på gymnasie-, grundskole- och huvudmannanivå. På gymnasienivå rekommenderas att fortsätta med aktiviteter med fokus på frågor som sexualitet, samtycke och relationer, mentorsarbete och att öka samverkan mellan grundskolan och gymnasiets yrkesprogram. På grundskolenivå föreslås ökad kunskap om olika yrken från tidig ålder, tidigare och mer individuell vägledning, genusmedveten vägledning, positiva förebilder och utveckling av prao. På huvudmannanivå föreslås samverkan mellan skola och arbetsliv, bidrag till utveckling av prao, normbrytande representanter och ökade resurser för studie- och yrkesvägledning.

Sammanfattningsvis konstateras att könsstereotyper påverkar gymnasievalet. Trots insatser kvarstår könsstereotypa val, vilket påverkar könsbalansen på yrkesprogrammen. Trygghet är avgörande, och elever som tillhör ett underrepresenterat kön känner sig i viss mån otrygga, vilket kan ha en negativ påverkan på deras skolgång. Främjande aktiviteter genomförs, men fler och bredare satsningar krävs för att uppnå målen. Tidiga insatser är viktiga, och för att påverka elevernas val och trygghet behöver arbetet påbörjas redan i grundskolan, med fokus på att utmana könsnormer och bredda elevernas kunskap om yrken. Utredningen betonar vikten av långsiktigt och integrerat arbete för att skapa en mer jämställd och trygg utbildningsmiljö på Wisbygymnasiet.

1. Inledning

Gymnasievalet är avgörande för ungas framtid och har stor påverkan på samhällets utveckling. På Wisbygymnasiets yrkesprogram, liksom i landet i övrigt, är könsfördelningen fortfarande ojämn, vilket speglar inte bara intressen utan även könsstereotyper och normer om vilka yrken som passar olika kön. För att främja ett mer jämställt gymnasieval behöver skolan erbjuda elever stöd att välja utbildning utifrån intresse och styrkor, snarare än traditionella föreställningar.

En mer balanserad könsfördelning bidrar inte bara till jämlika möjligheter utan motverkar också en segregerad arbetsmarknad. Samtidigt visar forskning att elever som tillhör ett underrepresenterat kön på ett program ofta känner sig otrygga. Denna otrygghet – präglad av exempelvis social isolering eller exkluderande jargong – kan påverka elevens trivsel, studieresultat och i värsta fall leda till avhopp. I skolforskning lyfts gymnasieexamen som en av de mest avgörande faktorerna för att komma in på såväl arbetsmarknad som i samhället i övrigt och att vinster kan ses ur både det individuella perspektivet som ur ett samhällsekonomiskt- och kompetensförsörjningsperspektiv¹.

Trygghet är en nyckel till lärande och välmående. En inkluderande skolmiljö där alla elever känner sig respekterade och delaktiga stärker både deras engagemang och studieresultat. Arbetet med trygghet behöver därför omfatta alla elever och anpassas efter olika behov.

För att skapa en mer jämställd utbildningsmiljö krävs ett integrerat och långsiktigt arbete med insatser både för att stärka tryggheten och för att uppmuntra en mer jämställd efterfrågan på gymnasieutbildningar. Ett sådant arbete gynnar inte bara eleverna utan bidrar också till en mer dynamisk och rättvis arbetsmarknad, där alla ges möjlighet att utvecklas utifrån sina egna förutsättningar.

1.1 Syfte och mål

Syftet med utredningen *Ökad jämställdhet och trygghet på Wisbygymnasiets yrkesprogram och på Wisbygymnasiet i stort* är att bidra till en mer jämställd och trygg gymnasieskola genom att stärka gotländska ungdomars valkompetens vid övergången till gymnasial utbildning, minska könssegregeringen på Wisbygymnasiets yrkesprogram samt fördjupa förståelsen för hur könsfördelning relaterar till elevernas upplevda trygghet inom dessa program. Uppdraget omfattar även att identifiera övergripande faktorer som påverkar tryggheten i skolmiljön som helhet.

Målet är att skapa en djupare förståelse för trygghetsfrågornas komplexitet och hur de samspelar med frågor om kön och jämställdhet. Utifrån detta ska förslag till strategier utvecklas som främjar både ökad trygghet och större jämställdhet för eleverna på Wisbygymnasiet.

1.2 Metod och material

För att säkerställa en fördjupad och omfattande analys av jämställdhet och trygghet på Wisbygymnasiet, med fokus på yrkesprogrammen, har insamling av data genomförts med hjälp av både kvantitativa och kvalitativa metoder.

Kvantitativa data har samlats in via en enkätundersökning med elever på sex yrkesprogram: vård- och omsorgsprogrammet, barn- och fritidsprogrammet, bygg- och anläggningsprogrammet, el- och energiprogrammet, fordons- och transportprogrammet,

¹ Skolverket (2023)

hotell- och turismprogrammet. Att valet föll på dessa program beror på att dessa under lång tid visat på en tydlig traditionell könsfördelning samt att de vid en initial analys av könsfördelning påvisade diskrepanser. En enkätundersökning genomfördes även med studie- och yrkesvägledare på både grundskolan och gymnasieskolan.

Utöver enkäten inkluderar datainsamlingen statistik från Skolverket² och gymnasieantagningen i Region Gotland³, samt en jämförelse mellan Gotland och Malung-Sälen kommun för att kunna identifiera relevanta faktorer som påverkar könsmönster i utbildningsval. Syftet med jämförelsekommunen är att använda den som kontrollgrupp för att säkerställa att Gotland inte är en utlöpare. Malung-Sälen valdes då deras näringsliv, generell bildningsnivå och socioekonomiska spridning påminner om Gotlands. Utbudet av gymnasieprogram skiljer sig något åt men jämförelser har gjorts där kommunerna korrelerar. För att begränsa rapportens omfattning inkluderas inte data från Malung-Sälen i denna rapport.

För att skapa en fördjupad förståelse av hur tryggheten upplevs och vad som kan göras för att öka den har intervjuer genomförts med elever och mentorer på yrkesprogrammen, rektorer på Wisbygymnasiet samt studie- och yrkesvägledare på grundskolan.

För att undvika dubblering av befintlig data har tidigare forskning om vad som avgör elevers val till gymnasiet studerats, vilket utgör en viktig referenspunkt för vidare analys. Målet med detta är att bekräfta tidigare forskningsresultat, identifiera eventuella avvikelser och säkerställa att slutsatserna som presenteras i rapporten är väl underbyggda.

2. Teoretisk bakgrund

Valet av gymnasieutbildning är ett avgörande steg i ungas liv, men forskning visar att det sällan sker på helt fria eller jämlika villkor. Individens beslut formas i hög grad av omgivande strukturer – såsom könsnormer, social bakgrund och tillgång till information – snarare än enbart av intresse och förmåga. I denna teoretiska bakgrund presenteras aktuell forskning som belyser hur utbildningsval påverkas av faktorer som kulturellt kapital, vägledningens utformning och gymnasieskolans institutionella villkor. Syftet är att skapa en djupare förståelse för de mekanismer som bidrar till ojäm könsfördelning och upplevd trygghet i gymnasieskolan och därmed också identifiera möjliga vägar mot ökad likvärdighet.

Studien *Är det verkligen ett fritt val?*⁴ undersöker vilka faktorer som påverkar högstadieelevers gymnasieval i Sverige. I studien analyseras sambandet mellan elevernas sociala, ekonomiska och kulturella kapital och deras val av gymnasieutbildning. Analysen baseras på Pierre Bourdieus teorier om kapital och habitus⁵ samt begreppet *handlingshorisont* av Phil Hodgkinson och Andrew Sparkes, vilket handlar om individens uppfattning av möjliga alternativ. Slutsatsen av studien är att socialt och ekonomiskt kapital inte har en statistiskt

² Skolverket (uå)

³ Region Gotland (2025)

⁴ Ekstedt Paine & Gardashova, 2020

⁵ Begreppet kulturellt kapital är baserat på sociologen Pierre Bourdieus teorier och kan delas in i tre former:

1. Förkroppsligt kulturellt kapital: En individs kunskaper, utbildning och sätt att uttrycka sig, exempelvis att ha akademiska vanor, ett rikt språk och förmågan att navigera sociala situationer där högre utbildning värderas.

2. Objektiviserat kulturellt kapital: Materiella föremål som böcker, musikinstrument eller konstverk, vilka kan påverka hur en individ uppfattar världen och sitt utbildningsval.

3. Institutionaliserat kulturellt kapital: Exempelvis examina och utbildningstitlar, där en familjs akademiska bakgrund kan spela stor roll för hur elever väljer sin gymnasieutbildning.

signifikant påverkan på gymnasievalet. Däremot visar det kulturella kapitalet ett samband med elevernas val av program. Studien konstaterar bland annat följande:

- Elever med högt kulturellt kapital tenderar att välja högskoleförberedande program.
- En betydande faktor är att det hos vissa elever finns en negativ inställning till yrkesprogrammen rent generellt vilket tyder på ett behov av fler studievägledande insatser.
- Gymnasievalet är inte alltid ett *fritt val*, då individens handlingshorisont kan begränsa alternativen, vilket påverkas av sociala normer, geografiska faktorer och utbildningsbakgrund.
- Majoriteten av eleverna diskuterar gymnasievalet med sina vårdnadshavare, och det finns en tydlig korrelation mellan föräldrarnas utbildningsbakgrund och elevens val av program.
- Vägledningsinsatser bör införas tidigare för att ge eleverna bättre förutsättningar att förstå sina valmöjligheter.

I studien *Vad ska du bli när du blir stor? – Vilka faktorer påverkar gymnasievalet*⁶ granskas vilka faktorer som påverkar elevers gymnasieval och vilken roll viktiga personer i deras omgivning spelar. Även här bygger den teoretiska referensramen på Bourdieus teorier om kapital och habitus och fokuserar på hur social bakgrund påverkar elevers beslut. Det forskarna kommer fram till är att när elever väljer gymnasieprogram är det framför allt två faktorer som uppges vara avgörande: intresse för ämnet och programmets förmåga att förbereda för högre studier. Även om eleven själv ofta ses som den viktigaste aktören i valet, spelar vårdnadshavare en betydande roll i bakgrunden. Föräldrarnas utbildningsnivå har visat sig ha direkt påverkan på elevens kunskapsresultat och därmed också på vilka program som framstår som möjliga eller attraktiva alternativ.

Detta hänger samman med begreppen informationskapital och utbildningskapital – resurser som är vanligare hos föräldrar med högre utbildning. Dessa föräldrar har större kännedom om utbildningssystemet och kan därmed ge sina barn bättre stöd i valprocessen, vilket ytterligare förstärker ojämlikheten mellan olika elevgrupper.

Könsmönstren i utbildningsvalen består i hög grad. Flickor väljer i högre utsträckning program som barn- och fritid eller vård och omsorg, medan pojkar tenderar att söka sig till bygg, anläggning eller fordon och transport. Därtill visar studien att betygsnivån påverkar valstrategier: elever med höga betyg upplever ofta en press att välja utbildningar med hög status, medan de med lägre betyg anpassar sig efter vad som framstår som realistiskt givet deras resultat.

Slutligen är det tydligt att elevernas framtidssyn i stor utsträckning formas av deras sociala bakgrund. Elever från akademiska hem ser ofta högskolestudier som ett naturligt nästa steg, medan elever från andra bakgrunder i större utsträckning upplever gymnasiet som en slutpunkt innan arbetslivet. Denna skillnad i förväntningar och möjlighetsuppfattningar speglar det habitus som utvecklas under uppväxten och som präglar hur unga ser på sina egna framtidsutsikter.

Att gymnasievalet är en komplex uppgift, inte minst i dagens samhälle där skolan har blivit mer och mer marknadsstyrd, illustreras genom studien *Valfrihetens geografi och rationella*

⁶ Beckman Pontén & Åkerblom, 2012

*gymnasieval: En experimentell studie om elevers preferenser vid val av skola*⁷. I studien undersöks gymnasievalets komplexitet, då elever numera får möjlighet att välja skolor och program inom en mer marknadsstyrd utbildningssektor. Studien utgår från så kallad *rational choice theory*, inom vilken elever antas fattas beslut baserade på kunskapskvalitet och rationella överväganden. Thelin ifrågasätter denna teori och analyserar vad det faktiskt är som avgör elevernas val, med fokus på både akademiska och icke-akademiska faktorer. Målet med studien är att förstå hur friheten att välja skola påverkar utbildningssystemet och om elever verkligen optimerar sina val utifrån kunskapsmål.

I studien undersöks även geografiska och socioekonomiska faktorer och hur dessa påverkar gymnasievalet. En central fråga är hur elever prioriterar utbildningskvalitet kontra andra aspekter, såsom skolans sociala miljö, transportmöjligheter och traditioner. Bland slutsatserna i studien kan nämnas följande:

Elevers skolval påverkas både av akademiska och icke-akademiska faktorer

- Kunskapskvalitet är inte alltid den dominerande faktorn, även om högpresterande elever prioriterar detta.
- Sociala faktorer som skolans rykte, elevsammansättning och geografisk placering har en stor påverkan.

Betyg korrelerar starkt med valpreferenser

- Elever med höga betyg tenderar att prioritera akademiska faktorer.
- Elever med lägre betyg fokuserar mer på praktiska och sociala aspekter.

Geografi har mindre betydelse än förväntat

- Tidigare antaganden om att elever i olika regioner gör helt olika val visar sig inte stämma – skillnaderna är små mellan olika platser.
- Skolvalet påverkas av familjens socioekonomi, där elever från akademiska hem söker teoretiska utbildningar i högre utsträckning.

Valfrihet har ett positivt värde, men kan leda till att kunskapsmål nedprioriteras

- Elever uppskattar att kunna välja fritt, men valfriheten kan användas för att välja bort ämnen som upplevs svåra vilket påverkar valfriheten längre fram.

Utbildningsmarknaden formas både av elever och skolor.

- Skolor anpassar sig efter elevernas efterfrågan, vilket kan leda till att vissa skolor prioriterar socialt attraktiva aspekter över akademisk kvalitet.
-

Studierna ovan illustrerar gymnasievalets komplexitet genom att belysa några av alla de faktorer som spelar in när eleverna ska välja utbildning. Därtill finns ett flertal studier som granskar gymnasievalet specifikt ur ett genusperspektiv. Nedan följer en genomgång av ett urval av dessa.

I studien *Genus i vägledning*⁸ undersöks hur studie- och yrkesvägledare i glesbygdskommuner arbetar genusmedvetet inför gymnasievalet. Syftet med studien var att förstå hur

⁷ Thelin, 2019

⁸ Wiklund & Olsson, 2021

könsnormer påverkar elevernas utbildningsval och i vilken utsträckning skolans vägledning kan motverka dessa normer. Slutsatsen är att pojkar påverkas generellt starkare av könsnormer än flickor, vilket gör att flickor oftare väljer otraditionella utbildningar. Samtidigt saknas många gånger riktade insatser för att uppmuntra pojkar att bryta mot traditionella könsmönster i sina utbildningsval. Studie- och yrkesvägledningen tenderar att fokusera på individens intressen, men eftersom dessa intressen ofta är könsstrukturerade riskerar vägledningen att omedvetet förstärka rådande normer, trots goda ambitioner om neutralitet.

För elever i glesbygdskommuner spelar den geografiska platsen också en avgörande roll; deras valmöjligheter är begränsade och gymnasievalet styrs ofta av den lokala arbetsmarknadens behov, vilket ytterligare förstärker traditionella mönster. Det genusmedvetna arbetet inom vägledningen sker främst i grupp, men behöver i högre grad integreras i individuella samtal, där det finns större möjlighet att utmana invanda föreställningar. Forskningen pekar också på vikten av förebilder och tidig påverkan – eftersom könsnormer etableras tidigt i livet kan möten med personer som gjort normbrytande utbildningsval fungera som viktiga motbilder och inspirationskällor.

Hur gymnasieval, yrkesval och framtidsplaner påverkas av uppväxtförhållanden, genus och etnicitet bland unga tjejer i Sverige är fokus för studien *Tjejers valmöjligheter – en studie kring gymnasieval, yrkesval och framtid*⁹. Genom intervjuer med gymnasietjejer undersöks vilka faktorer som påverkar deras identitetsskapande och valmöjligheter i övergången till vuxenlivet. Genom intervjuerna framkommer att den sociala bakgrunden spelar en avgörande roll för gymnasievalet. Tjejer från akademiskt utbildade hem har i högre grad möjlighet att välja högskoleförberedande program, vilket skiljer sig från flickor som kommer från hem med mer begränsade uppväxtförhållanden. För tjejer med invandrarbakgrund tillkommer ytterligare en dimension där de ofta navigerar i en dubbel identitet där skolans normer krockar med familjens kulturella värderingar och kontroll över utbildning och fritid. Dessa unga kvinnor lever i två parallella sfärer – hemmet och skolan – med olika förväntningar, vilket påverkar deras valfrihet.

Jämställdhetsfrågor är sällan ett aktivt samtalsämne bland de intervjuade tjejerna, men deras berättelser vittnar tydligt om hur könsnormer påverkar utbildnings- och yrkesval. Teknik- och fordonsprogram är exempel på områden där kvinnor är starkt underrepresenterade. Även skolmiljön i sig påverkar tjejers upplevelse av trygghet och framtidstro. På högskoleförberedande program finns ofta en stark gemenskap och ett aktivt socialt liv, medan elever på exempelvis introduktionsprogram rapporterar en svagare sammanhållning och en känsla av utanförskap.

Skolan spelar en central roll i tjejers identitetsskapande och framtidsdrömmar. Lärare och studie- och yrkesvägledare har stor påverkan och kan – medvetet eller omedvetet – styra flickor mot vissa utbildningar utifrån egna eller familjens förväntningar. Framtidssynen varierar därmed kraftigt. Tjejer från stabila uppväxtmiljöer planerar för högre studier och internationella möjligheter, medan de som befinner sig på introduktionsprogram eller kommer från mer begränsande hemmiljöer ofta uttrycker en stark osäkerhet kring framtida yrkesval och ekonomisk trygghet. För vissa är även äktenskap en faktor som väger tungt i beslut om utbildning och framtid.

⁹ Björk Eriksson, 2009

Studien belyser samhällets ansvar för att arbeta aktivt för att minska strukturella begränsningar som påverkar tjejers gymnasieval och framtidsmöjligheter.

2021 publicerades avhandlingen *Stability and Change - Policy, options, and choice in Swedish upper secondary education*¹⁰ som bland annat undersöker hur gymnasieskolans programutbud har formats i Sverige från 1971 till 2011, samt hur antagningen påverkas av dessa förändringar. Studiens fokus ligger på hur utbildningssystemet både reproducerar och förändrar sociala och könsrelaterade skillnader och uppmärksammar särskilt studie- respektive yrkesförberedande program samt naturvetenskapliga kontra samhällsvetenskapliga utbildningar.

Trots att gymnasieskolans struktur har genomgått flera reformer under de senaste decennierna, visar forskningen att elever från akademiskt utbildade hem fortfarande är överrepresenterade på studieförberedande program. Könsssegregationen i programval består även den, vilket tyder på att strukturella förändringar i sig inte räcker för att skapa en mer jämlik skolmiljö. En viktig förändring skedde i och med gymnasireformen 1994, då alla nationella program gav grundläggande behörighet till högre utbildning. Denna reform ökade intresset för vissa yrkesprogram bland elever från utbildningsstarka hem, då dessa utbildningar började ses som en ”dubbel tillgång” – med både arbetsmarknadsrelevans och möjlighet till vidare studier. Samtidigt har reformerna under 1990-talet, som införde fritt skolval och ökad konkurrens mellan skolor, lett till att utbildning i allt högre grad betraktas som en privat tillgång snarare än en samhällsnytta. Detta har förstärkt en marknadslogik där skolor konkurrerar om elever och där valfrihet riskerar att skapa ojämlikhet.

Försök att bryta könsmönstren inom naturvetenskap och teknik – ofta genom specialiseringar och profiler – tycks ha haft begränsad effekt. Tvärtom har könsskillnaderna ibland förstärkts snarare än minskat, vilket antyder att strukturella justeringar behöver kompletteras med mer djupgående arbete med normer och föreställningar. Gymnasieskolans uppdelning i akademiska kontra yrkesförberedande program, samt i naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga inriktningar, fortsätter också att styra elevers val. Detta påverkar inte bara vilken väg eleverna väljer, utan också deras framtida möjligheter på arbetsmarknaden och inom högre utbildning. Indelningen bidrar till att befästa ojämlikhet snarare än att utmana den.

Avhandlingen *Utbildningssegregation och självsortering: Om gymnasieval, genus och lokala praktiker*¹¹ undersöker hur segregation och självsortering i gymnasieskolan påverkas av genus, individualisering och lokala faktorer med fokus på hur unga män och kvinnor hanterar sin positionering i samhället och hur strukturer som klass och geografi påverkar deras gymnasieval. Studien visar att segregation inom gymnasieskolan fortsätter genom högre utbildning och vidare till arbetsmarknaden, vilket utmanar jämställdhetsmål och utbildningspolitik. Sandell konstaterar att gymnasievalet i hög grad präglas av könsnormer och en form av självsortering, där både tjejer och killar tenderar att ta avstånd från traditionellt kvinnliga beteenden och yrkesval. Flickor använder ofta strategin att välja könsneutrala gymnasieprogram som ett sätt att skapa fler framtida möjligheter och bryta sig loss från de begränsningar som det traditionella utbildningssystemet innebär. Pojkar, däremot, tenderar att undvika utbildningar som kan uppfattas som avvikande från traditionella manliga normer.

¹⁰ Mellén (2021)

¹¹ Sandell, 2007

Även geografiska faktorer spelar en betydande roll i valet. För pojkar är gymnasievalet ofta starkt kopplat till den lokala arbetsmarknaden, vilket gör att de i högre grad stannar kvar i närområdet. Flickor uppmuntras däremot oftare att ha ett vidare perspektiv och att vara beredda att flytta för att kunna förverkliga sina utbildningsmål. Studie- och yrkesvägledningen har en särskilt viktig roll i detta sammanhang. För att motverka självsortering och utmana invanda normer behöver vägledare arbeta mer uppsökande och aktivt söka kontakt med de elever som inte själva efterfrågar stöd. Genom att stötta elever i att reflektera över sina positioneringar och val kan vägledningen bidra till att bredda deras handlingsutrymme och framtidsmöjligheter.

Sammanfattningsvis visar forskning att gymnasievalet är starkt påverkat av strukturella faktorer såsom kön, klass, etnicitet och geografi, snarare än att vara ett fritt och rationellt beslut. Elevers val formas i stor utsträckning av deras kulturella och sociala kapital samt av upplevda möjligheter baserade på omgivningens normer och förväntningar. Föräldrars utbildningsnivå, tillgång till informationskapital, könsnormer och skolans geografiska läge spelar stor roll för vilka alternativ som upplevs som möjliga eller önskvärda.

Vid jämförelse mellan flickor och pojkar tenderar flickorna att göra mer könsneutrala val än pojkar. Båda grupperna påverkas dock starkt av könsroller. Studie- och yrkesvägledning fokuserar ofta på intressen utan att problematisera att dessa intressen i sig är könsstrukturerade. Elever med höga betyg söker ofta program med hög status, medan de med lägre betyg anpassar sig efter tillgängliga alternativ. Samtidigt har marknadsstyrningen av skolan bidragit till att förstärka ojämlikheter, där utbildning allt mer betraktas som en privat investering snarare än ett samhällsbygge.

Flera studier pekar också på vikten av tidiga insatser i studie- och yrkesvägledning, förebilder och normmedvetet arbete, särskilt i glesbygd där urvalet av skolor och program är begränsat. För att uppnå en mer jämställd och jämlik gymnasieskola krävs därför aktiva insatser som utmanar de strukturer och föreställningar som begränsar ungas framtidsval.

3. Historisk översikt av könsfördelning på gymnasieprogram samt prognos för programmens utveckling framåt

Genomgången av den historiska könsfördelningen på Wisbygymnasiet och riket i stort utgår från ett antal frågeställningar:

- **Tidsbaserat mönster:** Hur förändras antalet sökande och könsfördelningen över åren för de olika programmen, både på Gotland och i riket? Vilka program uppvisar högre eller lägre andel sökande (eller underrepresenterade kön) på Gotland jämfört med riket?
- **Avvikande trender:** Finns det specifika år eller program där Gotland avviker markant från den nationella trenden, antingen positivt (exempelvis en jämnare könsfördelning) eller negativt (exempelvis en snävare könsfördelning)?
- **Korrelation och samvariation med Covid19-pandemin:** Hur korrelerar förändringar i ansökningar med pandemin? Finns tecken på att Gotland som turistdestination påverkas kraftigare än riket i övrigt?
- **Framtidsprognoser:** Vad kan prognosmodeller, exempelvis tidsserieanalyser¹² eller regressionsmodeller¹³, avslöja om framtida sökmönster för respektive program, både på Gotland och i riket?

¹² Analys av data observerade över tid.

¹³ Modell för att ta reda på hur olika faktorer påverkar varandra.

Översikten baseras på sex yrkesprogram, där könsfördelningen traditionellt varit större än på övriga yrkesprogram, samt program där en initial analys fann diskrepanser. Följande program ingår i översikten:

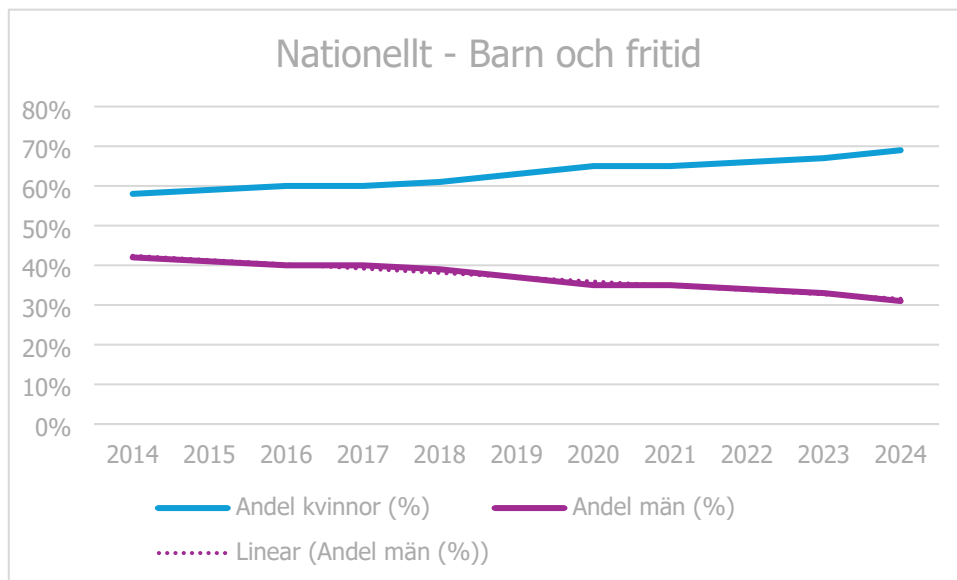
- Barn- och fritidsprogrammet (BF)
- Hotell- och turismprogrammet (HT)
- Vård- och omsorgsprogrammet (VO)
- Bygg- och anläggningsprogrammet (BA)
- El- och energiprogrammet (EE)
- Fordon- och transportprogrammet (FT)

Programmen har grupperats utifrån historiska könsmonster. Redogörelsen inleds med de tre program som historiskt har dominerats av kvinnliga sökande (BF, HT, VO), därefter presenteras de tre program med en majoritet manliga sökande (BA, EE, FT).

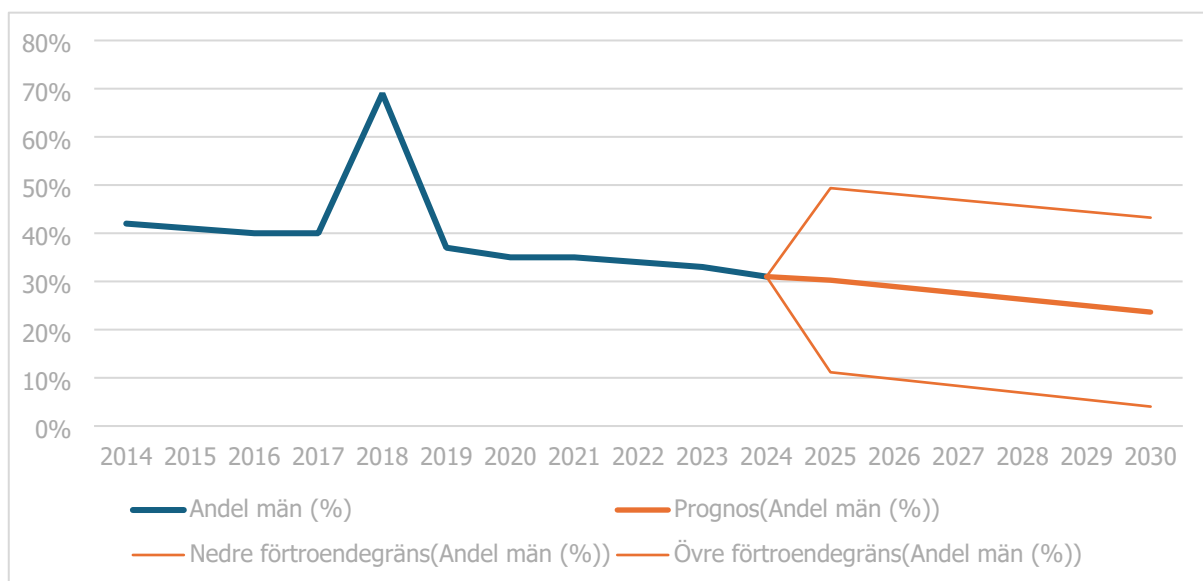
Statistiken är framtagen av utbildnings- och arbetslivsförvaltningens utredare med data inhämtad från Gymnasieintaget på Region Gotland samt Skolverket. I prognoserna används begreppet *förtroendegräns*. Det är de två gränsvärdena uppåt och nedåt inom vilka värdet med 95 procent konfidens kommer ligga.

3.1 Barn- och fritidsprogrammet

Den nationella fördelningen visar under intervallet 2014–2024 en tydlig trend nedåt för manliga sökande sedan år 2014 (figur 1) med en prognos som visar att andelen män kommer att nästan halverats på 16 år (figur 2).

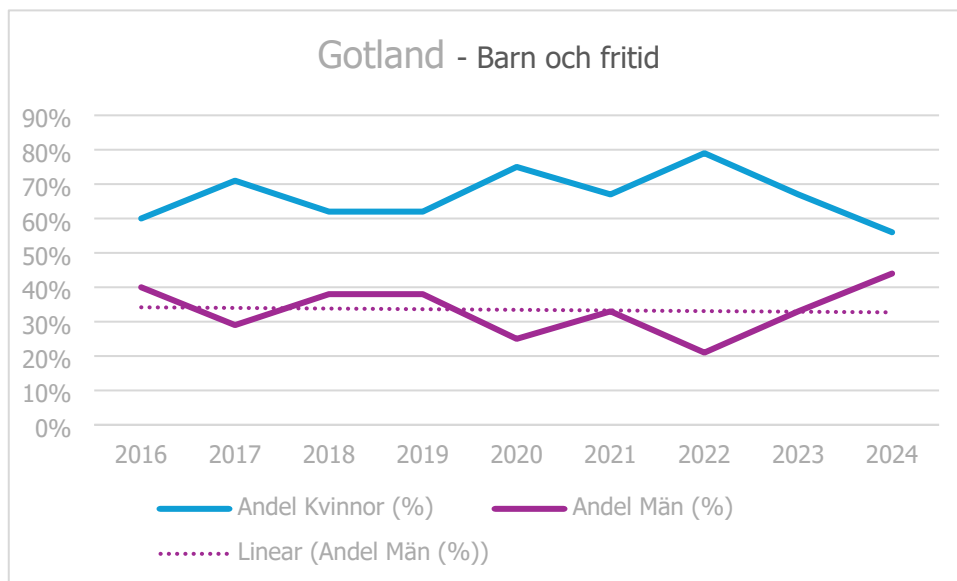

Figur 1 Nationell statistik BF

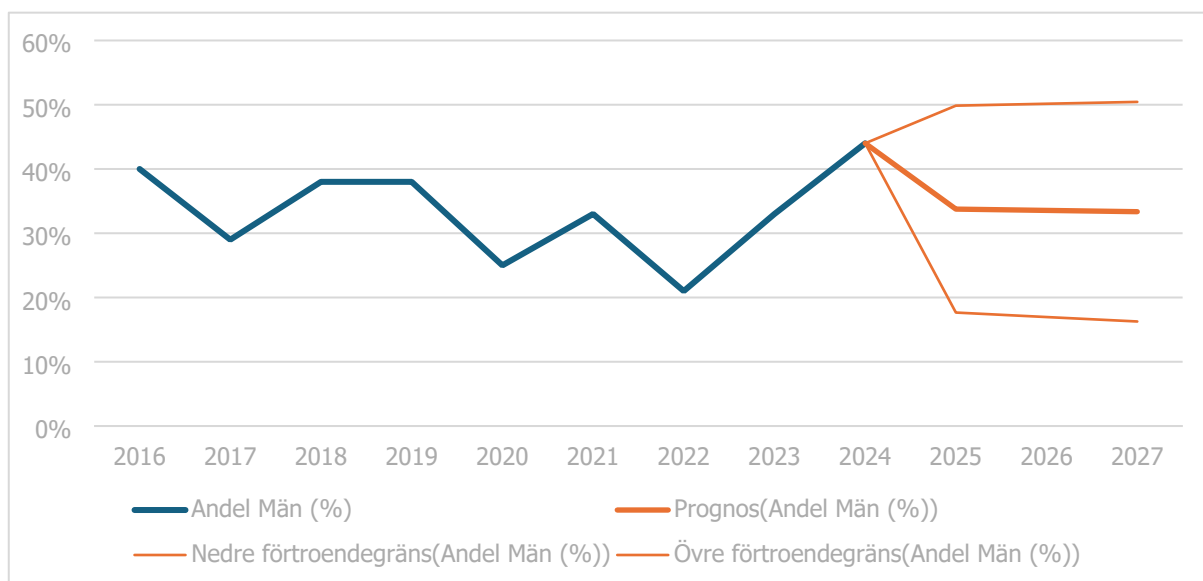
Figur 2 Nationellt prognos BF

Gotland utmärker sig med en generellt nedåtgående trend över tid, medan de senaste två åren (2023/24) visar en markant ökning (figur 3). Initialt låg Gotland något lägre än riket. Därtill har nedgången de senaste tio åren på Gotland varit avsevärt mindre än riket.

Figur 3 Statistik Gotland, BF

Även prognosen ser positiv ut. Med en statistisk sannolikhet på 95 procent kommer det resultera i en nettojämn trend över 20 år. En optimistisk och trolig utveckling är att barn- och fritidsprogrammet kommer fortsätta sin utjämning (figur 4).

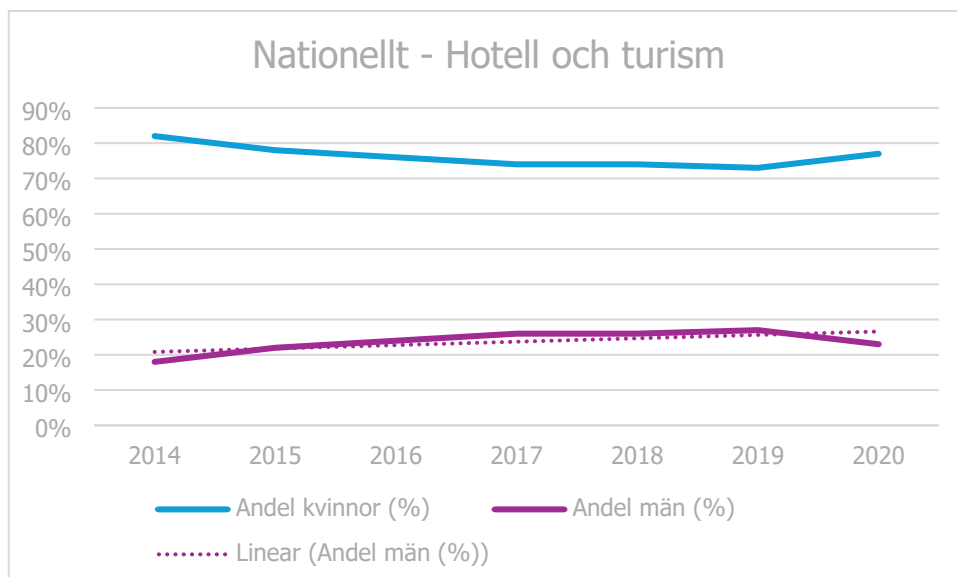

Figur 4 Prognos Gotland BF

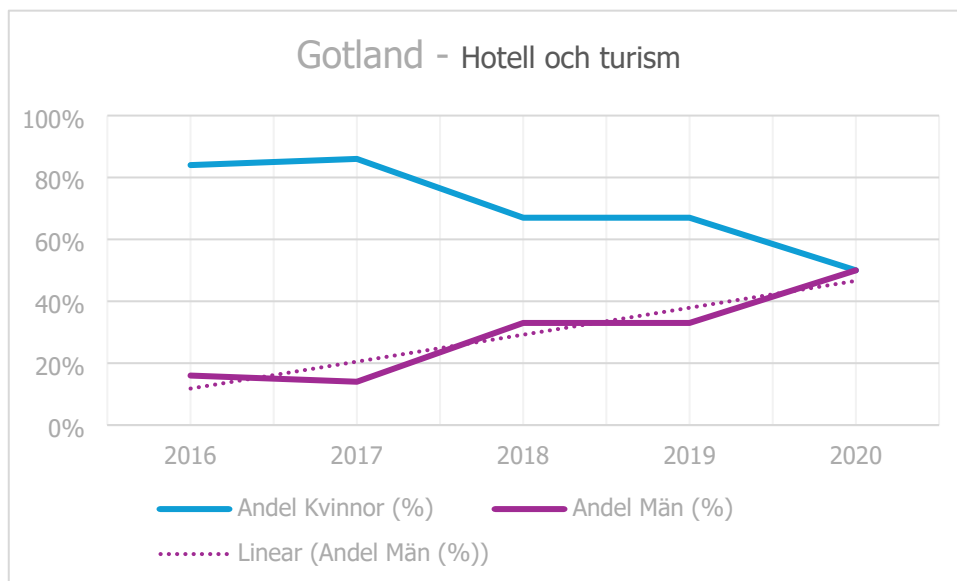
3.2 Hotell- och turismprogrammet

Vid granskning av statistik för hotell- och turismprogrammet observerades att det skedde en tydlig förändring kopplad till gymnasieval och kön under Covid19-pandemin.

Både nationellt (figur 5) och på Gotland (figur 6) märks en uppgående trend vad gäller män som sökte till programmet. Trenden var särskilt positiv på Gotland, som utmärkte sig markant jämfört med snittet för riket. Läsåret 2021/2022 uppnåddes full jämställdhet var uppnått på Gotland.

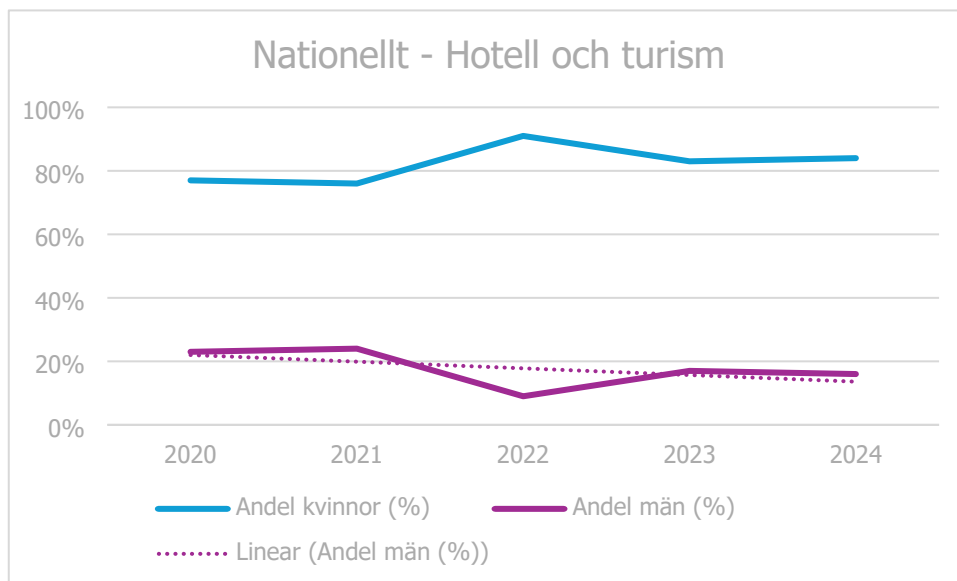

Figur 5 HT Nationellt pre Covid

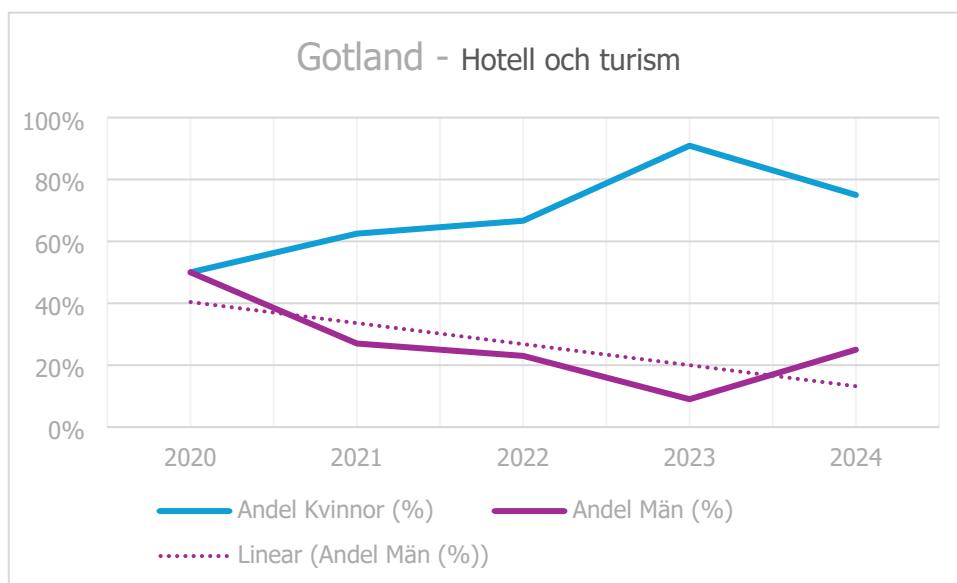

Figur 6 HT Gotland pre Covid

Omedelbart efter pandemin avvek siffrorna. Trendlinjen nationellt bröts och har därefter gått nedåt, bortsett från 2022 då andelen män som sökte programmet ökade något (figur 7). På Gotland var förändringen ännu tydligare, där det skedde en minskning från 50 procent manliga sökande 2020 till endast 10 procent 2023 (figur 8).

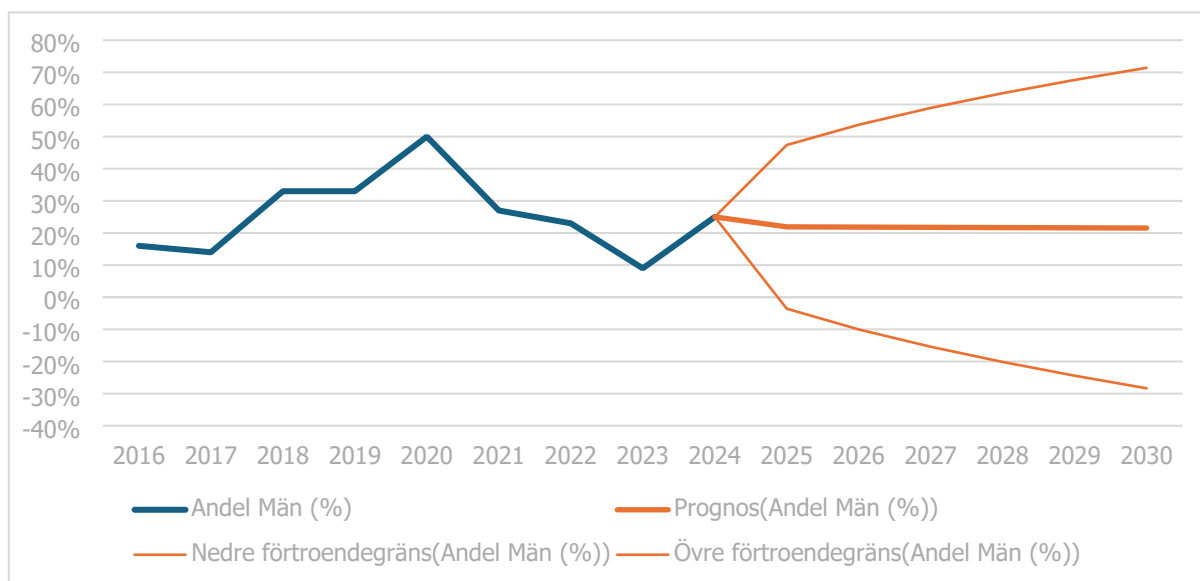

Figur 7 HT Nationellt post Covid

Figur 8 HT Gotland post Covid

Trenden bröts inför 2024 så den statistiska prognosen över utvecklingen på Gotland (figur 9) ger en stor variationsbredd vid bibehållen konfidensgrad (95 procent).

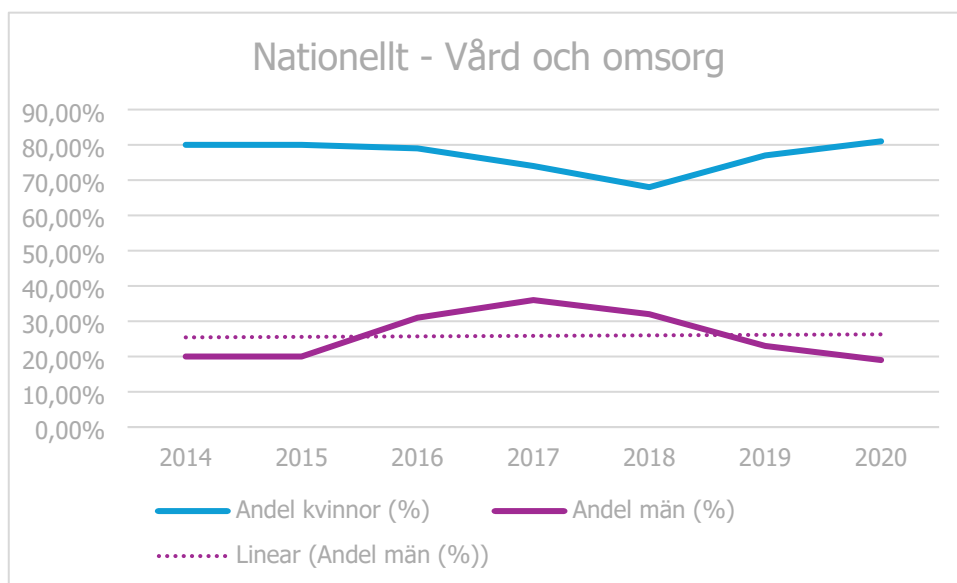

Figur 9 HT Prognos Gotland

Det vore förhastat att dra långtgående slutsatser enbart utifrån denna korrelation. Med hänsyn till Gotlands karaktär som turistort och den tydliga kopplingen mellan pandemin och variationer i sökstatistik, framstår det därför som rimligt att avvakta med eventuella åtgärder för hotell- och turismprogrammet tills ytterligare års sökstatistik finns tillgänglig för analys.

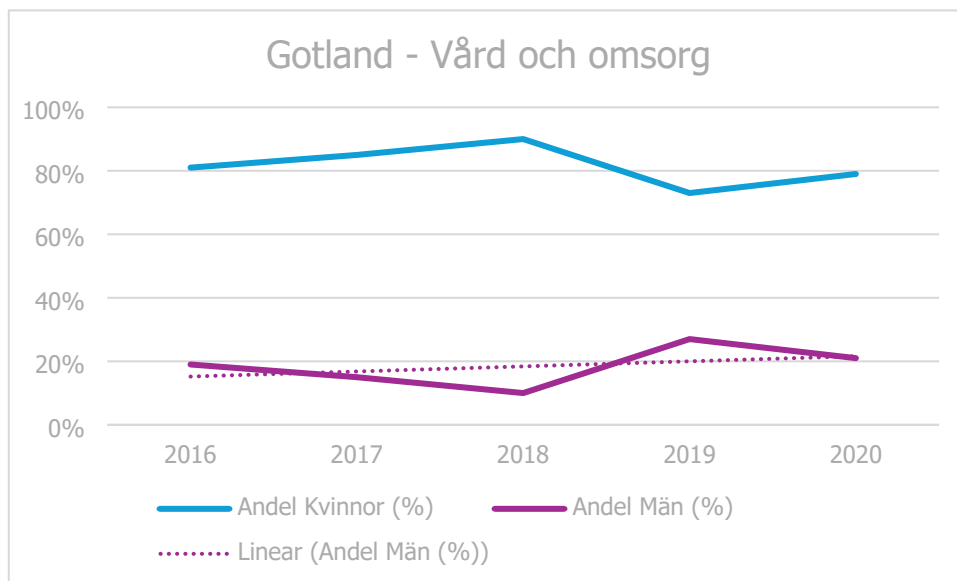
3.3 Vård och omsorgsprogrammet

Nationell antagningsstatistik nationellt (figur 10) visar på en näst intill stagnerad utveckling vad gäller andelen män som söker till vård- och omsorgsprogrammet.

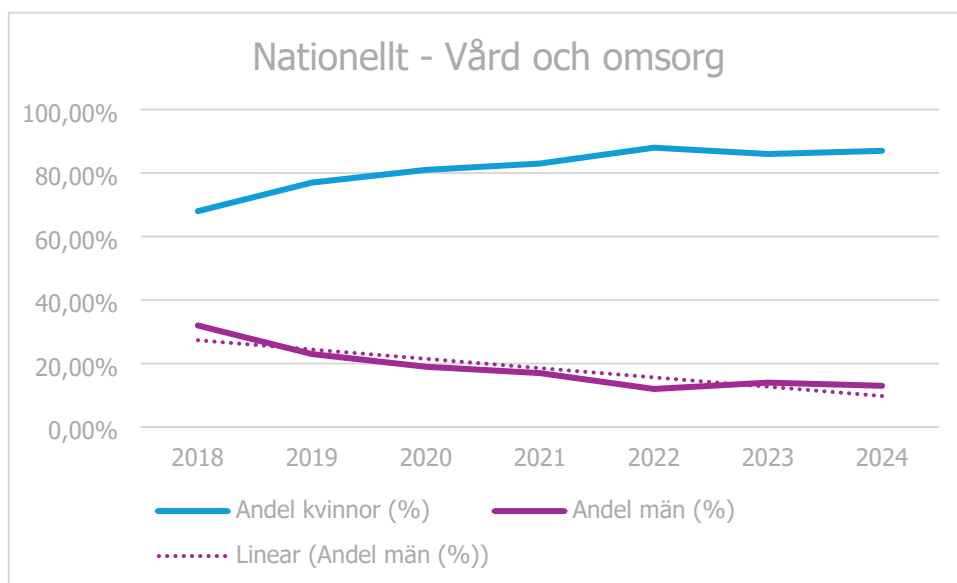
Figur 10 Nationellt VO pre covid

Antagningsstatistik på Gotland mellan 2024 och 2020 visar dock på en positiv utveckling, med en uppåtgående trend gällande andel män på programmet (figur 11).

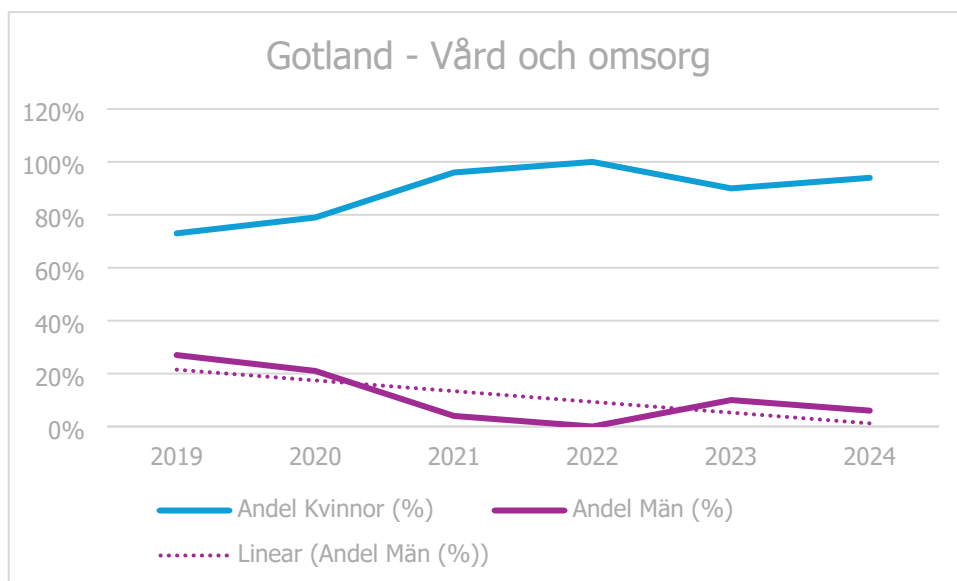
Figur 11 Gotland VO pre Covid

Nedgången nationellt, procentuellt sett efter Covid19-pandemin, är svårare att korrelera med enbart pandemin. 2018 var det 32 procent män som sökte vård och omsorg och 2024 var det enbart 13 procent (figur 12). Om det var en redan begynnande trend nedåt eller tillfällig nedgång som förstärktes av Covid eller något annat är svårt att säga.

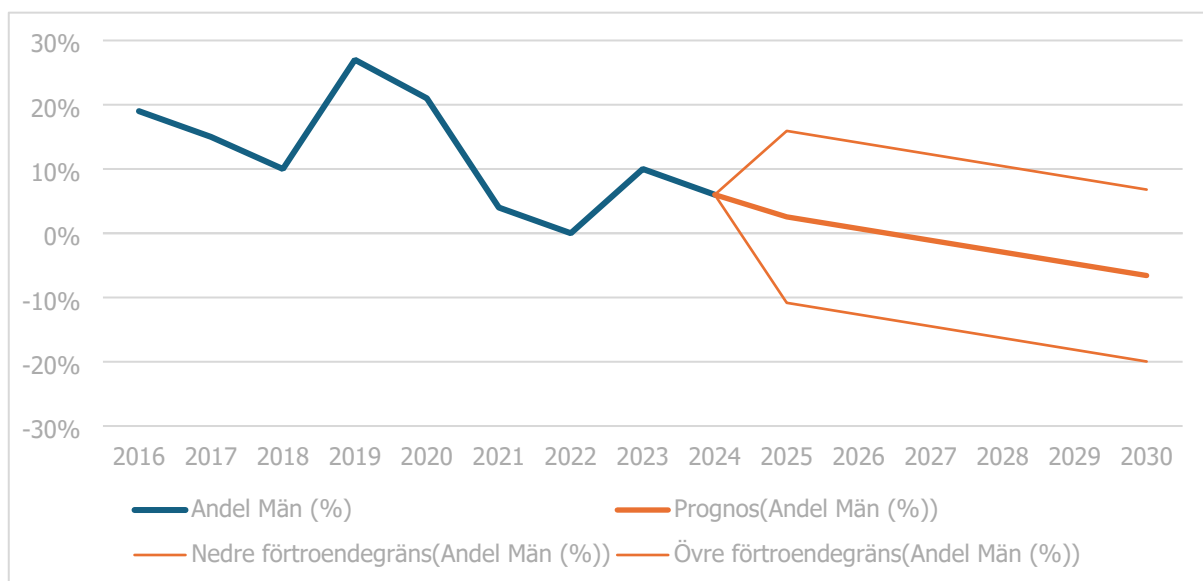
Figur 12 VO Nationellt 2018–2024

På Gotland började nedgången år 2018 och sedan dess har trenden varit negativ. De senaste åren har siffrorna sjunkit till minimala nivåer och där antalet män på programmet nationellt sätt har legat konstant över tio procent har Gotlands siffror varit ständigt under 10% (figur 13).

Figur 13 Gotland VO 2019–2024

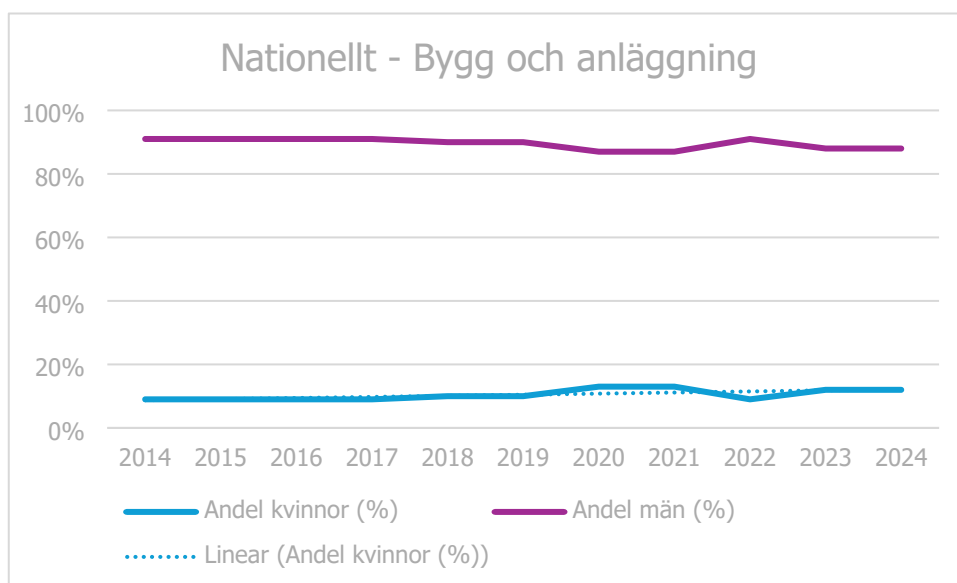
Detta ger en indikation på att det skulle behöva göras en insats för att öka andelen män, då det varit en positiv utveckling men trenden pekar nedåt. Vid en prognos baserad på befintliga data pekar den idag tydligt nedåt fram till 2030. Även de mest positiva prognoser indikerar att programmen konsekvent inte kommer hålla sig över 0% manliga sökande efter 2032.

Figur 14 Prognos Gotland VO

3.4 Bygg och anläggningsprogrammet

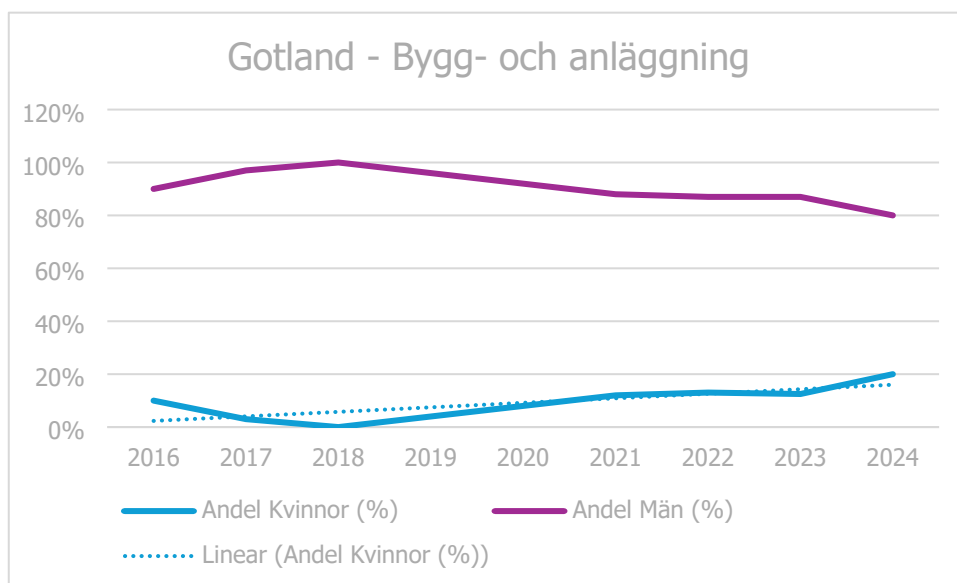
Bygg- och anläggningsprogrammet har nationellt legat runt tio procent kvinnor de senaste tio åren med liten om ens någon statistiskt signifikant utveckling (figur 15).

Figur 15 Nationellt BA

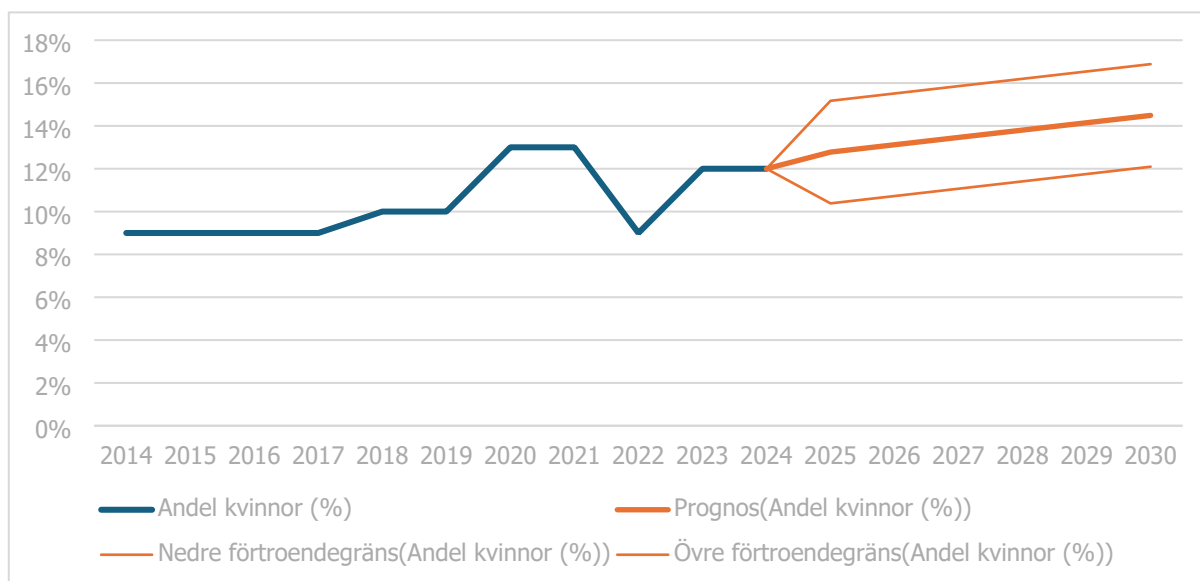
Gotlands utveckling utmärker sig positivt sätt, då andelen kvinnliga sökande till programmet ökade från tre procent 2017 till 20 procent 2024 (figur 16).

Det noteras även att trots Covid och distansundervisning så påverkades inte bygg- och anläggningsprogrammet alls negativt i denna utveckling. Programmet har till synes legat på maxkapacitet under hela tiden.

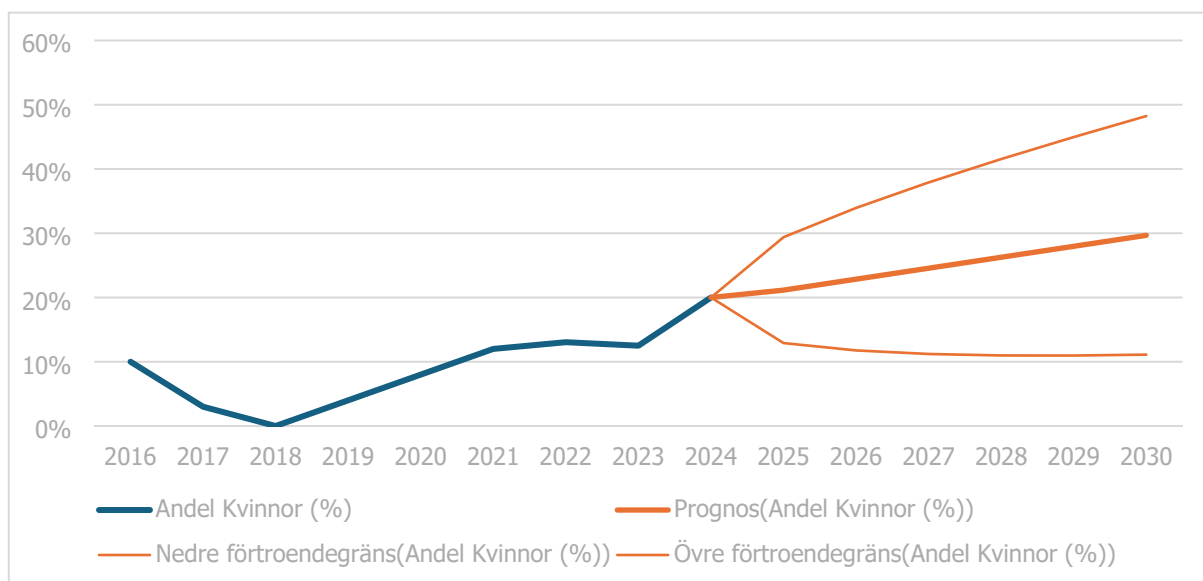
Figur 16 Gotland BA

Även prognoserna visar detta, där ökningen av kvinnliga sökande nationellt kan väntas bli 2,5 procentenheter fram till 2023 (figur 17).

Figur 17 prognos nationellt BA

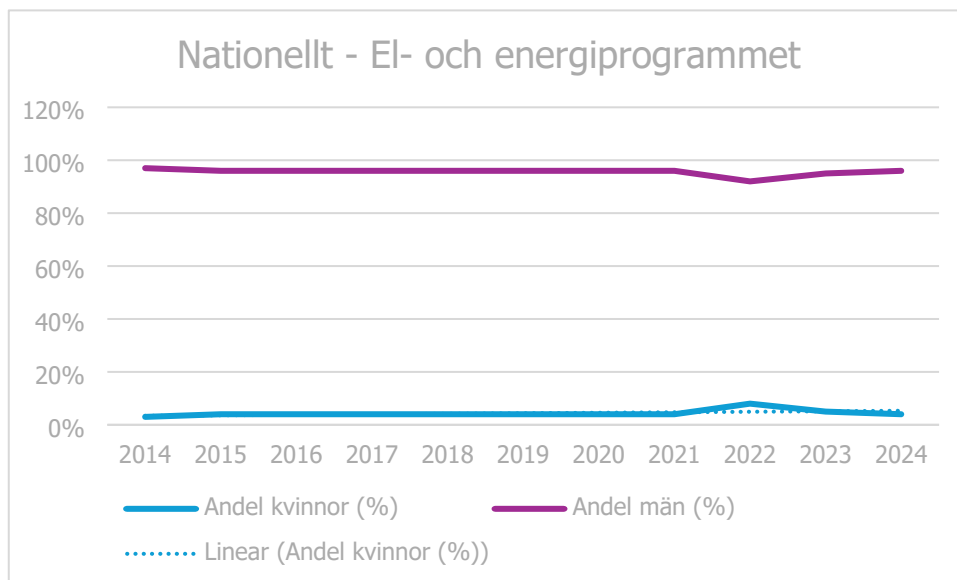
Detta kan jämföras med bygg- och anläggningsprogrammet på Wisbygymnasiet, som prognostiseras att öka med 10 procentenheter kvinnliga sökande under samma tid (figur 18).

Figur 18 prognos Gotland BA

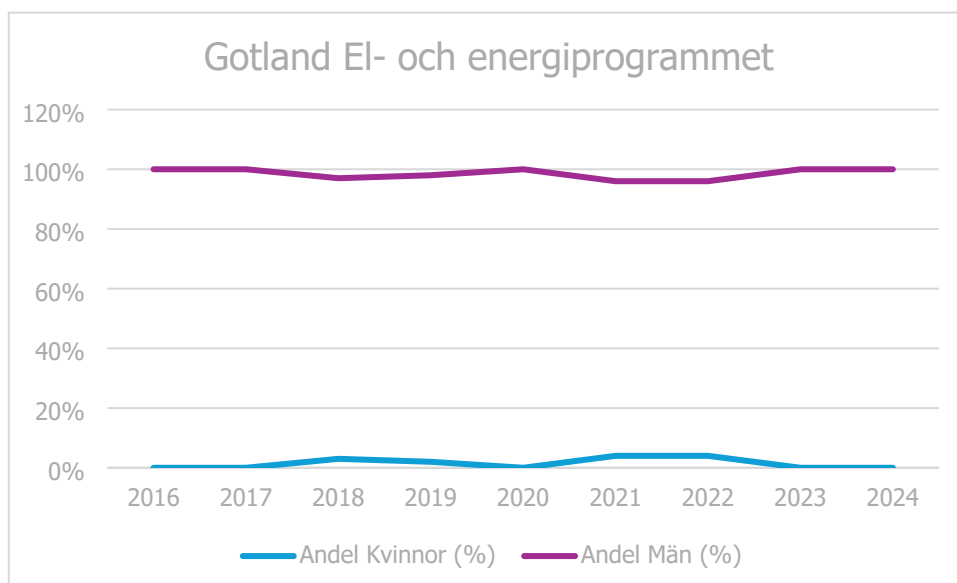
3.5 El- och energiprogrammet

El- och energiprogrammet är det program som historiskt sett visat den största obalansen gällande könsfördelning av samtliga program i den här rapporten. Detta gäller på Gotland såväl som nationellt. Nationellt är det procentuellt mellan fyra och fem procent kvinnor varje år som väljer programmet (figur 19).

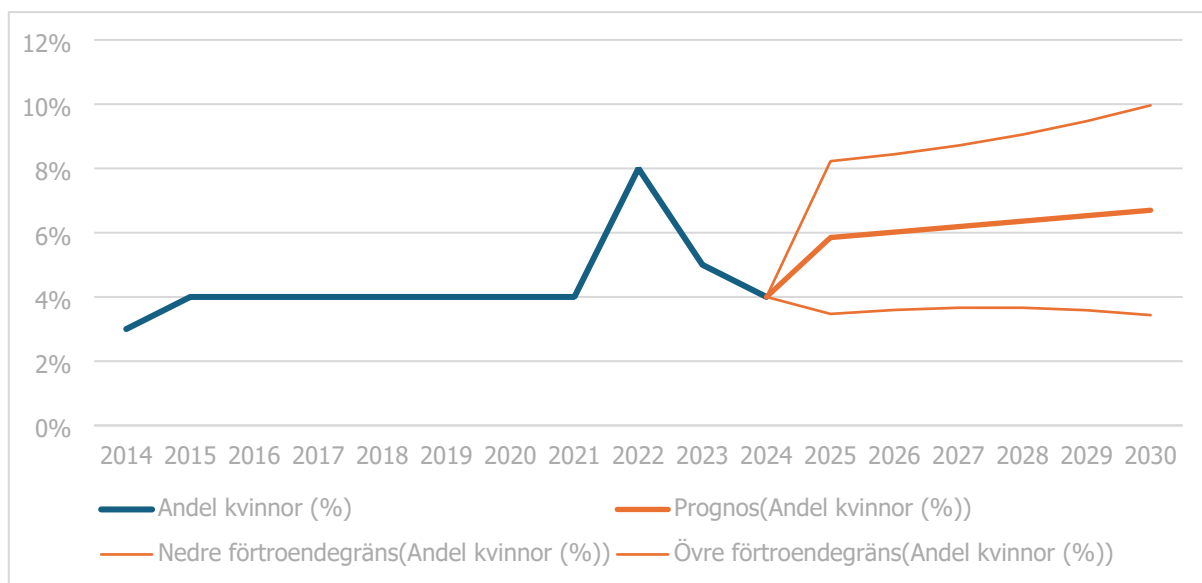
Figur 19 Nationellt EE

På Wisbygymnasiets el- och energiprogram är andelen kvinnliga elever näst intill obefintlig. Antalet antagna kvinnor har under en längre period varit mycket lågt, och utvecklingen visar inga tydliga tecken på förbättring. Avvikelsen från rikssnittet är så pass markant att den, enligt utredarens bedömning, bör betraktas som både betydelsefull och åtgärdskrävande (figur 20).

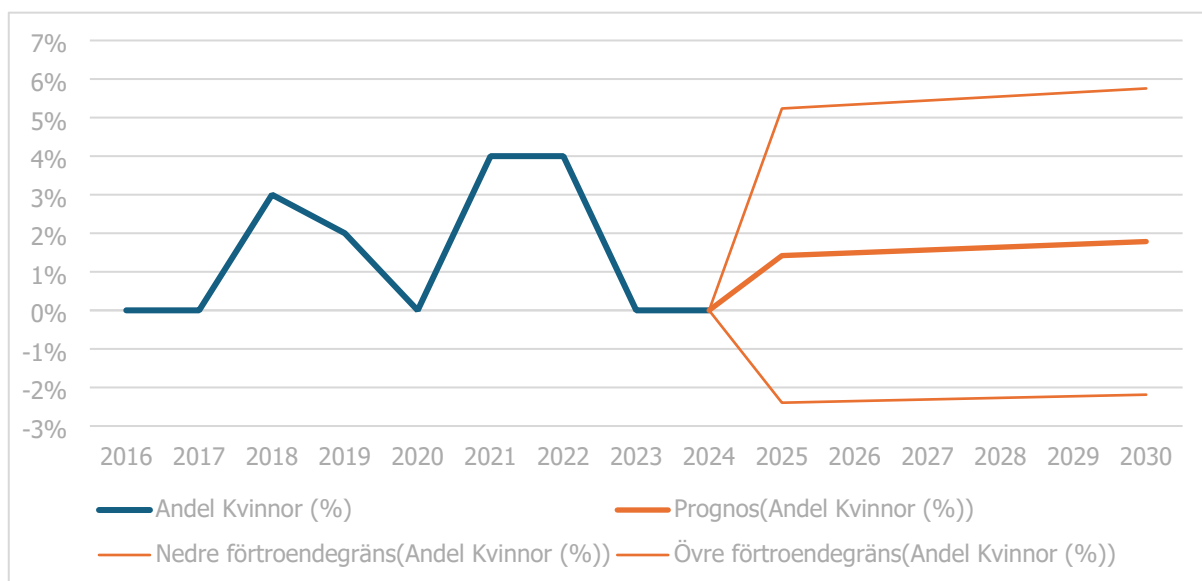

Figur 20 Gotland EE

Prognosen för nationen i stort är med en utveckling avsevärt bättre än Wisbygymnasiets, där det i riket kan förväntas en ökning till att cirka sex till sju procent av de antagna är kvinnor (figur 21). På Gotland bedöms andelen ligga under två procent fram till 2030 och det är inte osannolikt att det inte kommer att ske någon märkbar ökning av kvinnliga elever på programmet (figur 22).

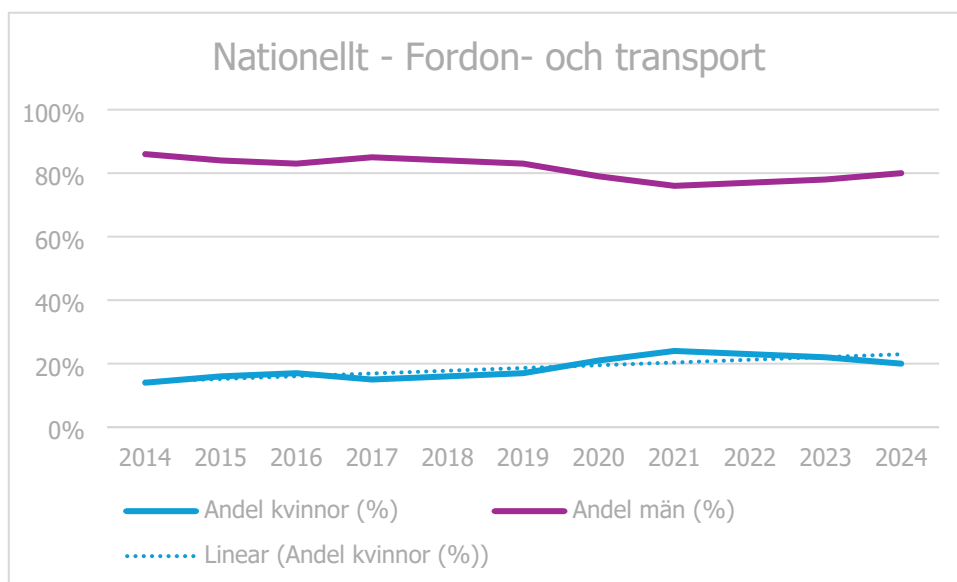
Figur 21 Utveckling EE Nationellt

Figur 22 Prognos EE Gotland

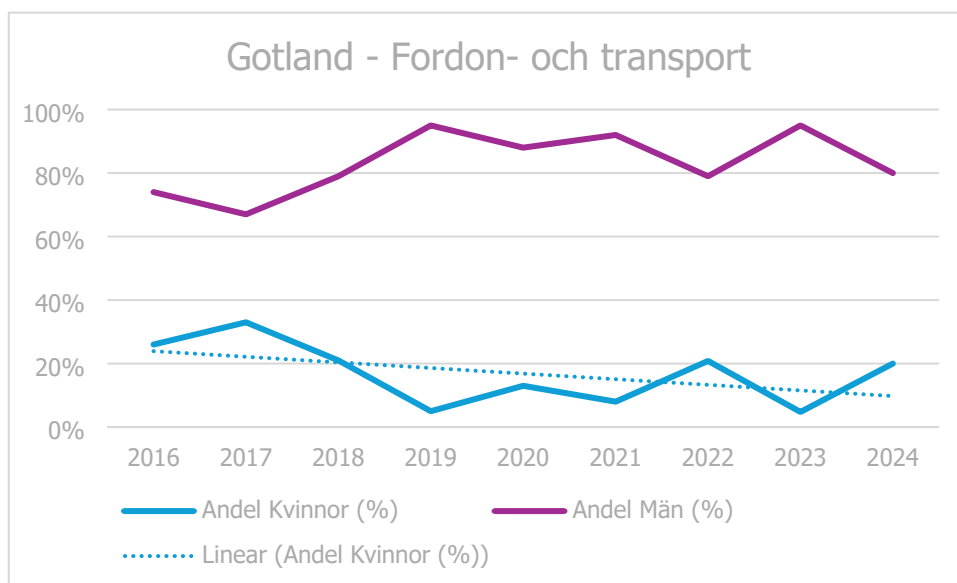
3.6 Fordon- och transportprogrammet

Intresset bland kvinnor för fordons- och transportprogrammen har ökat nationellt de senaste tio åren från 14 procent till att idag uppgå till 20 procent. Detta är en positiv förändring, med en ökning som har planat ut de sista tre åren och stabiliserats något (figur 23).

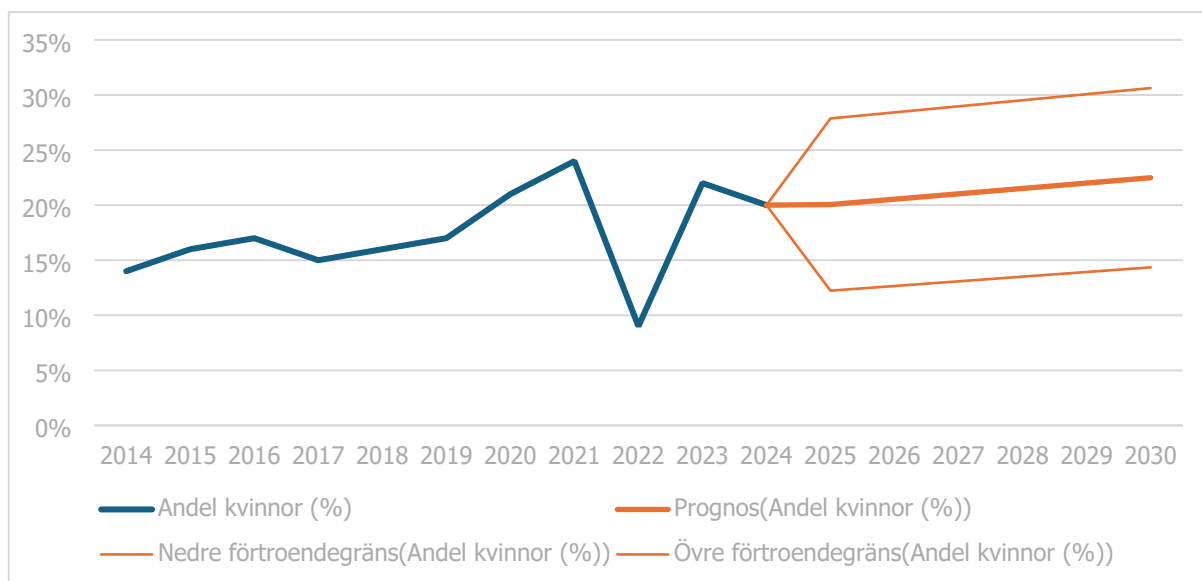
Figur 23 Nationellt FT

På Wisbygymnasiet tycks utvecklingen gå emot siffrorna i den nationella antagningsstatistiken. Värt att notera är dock att intresset på Gotland började högt med en topp 2017 där 33 procent av de antagna var kvinnor. 2024 var den siffran 20 procent likt rikssnittet (figur 24). En annan, av utredaren oväntad aspekt, är variationen i andelen kvinnor som antagits till utbildningen. Över en tioårsperiod har detta legat mellan fem och 36 procent. Det kan konstateras att det nationellt är en trend uppåt och Wisbygymnasiet pekar tydligt nedåt.

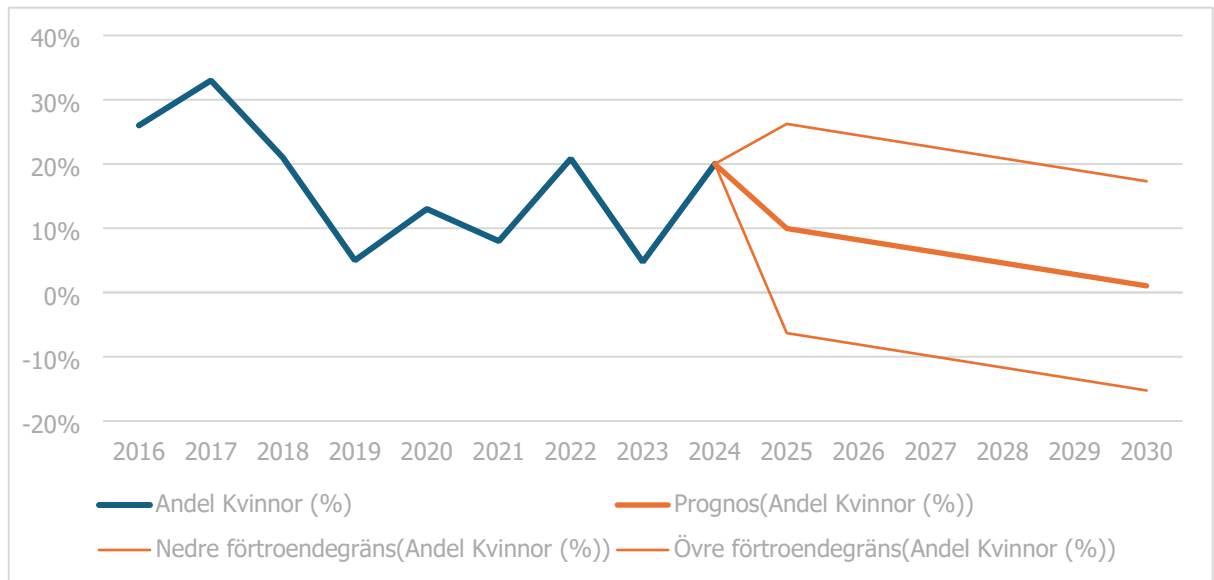

Figur 24 Gotland FT

Även prognoserna talar visar en fortsatt positiv förändring nationellt (figur 25). På Wisbygymnasiet visar den mest positiva prognosen att andelen kvinnor som antas till fordons- och transportprogrammet kommer hamna något under 20 procent och den mest negativa att andelen närmar sig noll procent höstterminen 2028 (figur 26).

Figur 25 prognos nationellt FT

Figur 26 prognos Gotland FT

3.7 Slutsats

Könsbalansen varierar kraftigt mellan olika program. I vissa program förstärks traditionella könsmonster, medan andra visar på tydliga förbättringar mot en mer jämställd representation. Wisbygymnasiet följer i huvudsak nationella mönster, men sticker på vissa punkter ut – både positivt och negativt.

Trots vissa framgångar finns fortfarande tydliga könsmässiga snedrekryteringar. Det krävs fortsatta och riktade insatser för att stärka könsbalans, trygghet och inkludering i alla yrkesprogram.

Positiva exempel:

- Bygg- och anläggningsprogrammet visar starkast positiv utveckling, från nära 0 % kvinnor 2018 till ca 20 % idag – med en prognos på 30 % före 2030. Detta indikerar att förändringsarbete och ökad synlighet kan ge resultat.
- Hotell- och turismprogrammet har historiskt haft god könsbalans och ser ut att återgå till det efter pandemins tillfälliga påverkan.
- Fordon- och transportprogrammet har tidigare haft ovanligt hög andel kvinnor (32 % år 2017), men intresset har varierat. Dock finns fortsatt goda förutsättningar, särskilt med tanke på det lokala intresset bland kvinnor.
- Barn- och fritidsprogrammet har en stabil men könskev fördelning, där andelen män nationellt minskat, medan Wisbygymnasiet legat still.

Utmanande områden:

- Vård- och omsorgsprogrammet har en fortsatt nedåtgående andel manliga elever, både lokalt och nationellt. Pandemin kan ha förstärkt en redan negativ trend.
- El- och energiprogrammet har mycket låg kvinnlig representation, utan tecken på förändring.

4. Identifiering av ojämnr könsbalans i samband med trygghet

I detta avsnitt redovisas resultatet av de enkäter som genomförts med elever på gymnasieskolans yrkesprogram, mentorer på gymnasiet samt studie- och yrkesvägledare i grundskolan. Därefter följer en sammanfattning av djupintervjuer med elever, mentorer, rektorer samt studie- och yrkesvägledare.

4.1 Resultat från enkätsvar från elever, mentorer samt studie- och yrkesvägledare

Nedan redovisas resultatet från de tre enkäterna. Samtliga enkäter har tillräckligt många respondenter för att uppnå statistisk signifikans.

4.1.1 Elever

En elevenkät genomfördes under tre veckor med en könsdistribution av 61 procent kvinnor, 34 procent män och 5 procent icke-binära eller annan könstillhörighet. Denna fördelning är representativ för nationen i stort och jämförbar med jämförelsekommunen Malung-Sälen. När det gäller påverkansfaktorer inför gymnasievalet, viktades faktorerna för att få en tydlig bild av vad som påverkar elevernas val. En intressant observation är att många elever överväger normbrytande val men inte fullföljer dessa. Detta fenomen skulle vara av stort intresse att undersöka vidare på nationell nivå och över tid.

Eleverna uttrycker stor nöjdhet med sina gymnasieval, där 96 procent är nöjda eller mycket nöjda med sina valda program. Studie- och yrkesvägledarens insats får godkänt av 87 procent av eleverna, medan gymnasieämssan godkänt av 51 procent. 92 procent av eleverna ser fram emot att börja sitt yrkesliv inom sitt valda utbildningsområde.

När det gäller gymnasievalsfaktorer framkommer att trygghet och vänners val är avgörande faktorer. Det finns en diskrepans mellan upplevd påverkan av släkt (27 procent) och faktisk påverkan (51 procent). Trots att 96 procent av eleverna är nöjda med sina val, skulle 23 procent välja ett annat program om de fick göra om sina gymnasieval. Detta kan bero på att upplevd trygghet innan gymnasievalet inte överensstämde med verkligheten eller att vikten av vänners val inte var så betydande som eleven först trott.

Vidareutbildning är en viktig aspekt för många elever, där 31 procent av eleverna på yrkesförberedande program planerar att studera vidare. Dock känner 30 procent av eleverna att de inte fick tillräcklig information om framtida utbildningar och möjligheter från studie- och yrkesvägledaren i grundskolan, vilket indikerar ett område för förbättring.

4.1.2 Studie- och yrkesvägledare

En betydande del av studie- och yrkesvägledarna anser att traditionella könsroller inte är en tydlig faktor vid valet till gymnasiet, vilket går emot ansökningsstatistiken som visar att könsstereotypa val fortfarande är vanliga. Historiskt sett anser 92 procent av de svarande att könsstereotypa val har varit tydliga, och 45 procent har inte sett någon förändring över tid, särskilt på landsbygden.

När det gäller att förändra könsstereotypa val arbetar 17 procent aktivt, 50 procent passivt och 25 procent inte alls. Det finns ett starkt intresse för att bryta normer, men viss skepsis kvarstår. Framgångsrika initiativ inkluderar Galaxen Bygg, Fenomenalen, Gotlands förenade besöksnäring samt besök från Wisbygymnasiet norr, som samtliga är aktiviteter kopplade särskilt till traditionellt mansdominerade program.

De största utmaningarna i att förändra könsstereotypa val inkluderar behovet av tidiga insatser för att synliggöra normbrytande exempel, att ha kvinnor som undervisar på mansdominerade program och vice versa, samt att uppmuntra elever som funderar på att göra normbrytande programval. Det finns också en frustration över äldre generationers syn på könsroller och yrken, samt en brist på synliga förebilder.

4.1.3 Mentor

Samtliga intervjuade mentorer anser att könsstereotyper påverkar gymnasievalet och att det är viktigt att förändra dessa val. När det gäller förändring över tid ser 17 procent en förbättring, 67 procent ingen förändring och 17 procent annan utveckling. Det har funnits en viss förbättring under några år, men trenden har vänt och pekar nu i motsatt riktning, särskilt på landsbygden.

Mentorer använder olika strategier för att motverka könsstereotyper, inklusive aktivt arbete med elever (33 procent), inkludering (22 procent), språkliga formuleringar (22 procent) samt övriga metoder (22 procent). Effekten av dessa insatser är delad, där 50 procent ser förändring och 50 procent ser ingen förändring. Framgångsrika initiativ inkluderar Wisbygymnasiets mångåriga satsning på undervisning i sexualitet, samtycke och relationer som leds två lärare med expertis inom området (detta benämns i vardagligt tal *Jerry och Liza*, efter lärarnas namn) samt särskilda fokusgrupper och insatser med inkludering i fokus.

De största utmaningarna inkluderar samhällsklimat och strukturer, ansvarsfördelning mellan skola och samhälle, löneskillnader mellan traditionellt kvinnodominerade och mansdominerade yrken, samt svårigheter att få män till kvinnodominerade yrken. Förslag på utvecklingsområden inkluderar att arbeta med politiker för att få finansiering till alternativa eller nya inriktningar, lyfta framgångsrika program som förebilder, utveckling av gymnasiemässan samt att involvera arbetsmarknaden mer.

4.1.4 Slutsats

Sammanfattningsvis visar enkäterna att könsstereotyper fortfarande påverkar gymnasievalet, men det finns ett starkt intresse för att bryta dessa normer. Tidiga insatser, synliga förebilder och bättre information om framtida utbildningar och möjligheter är avgörande för att skapa en mer jämställd och trygg gymnasieskola. Samarbete mellan skola, samhälle och arbetsmarknad är nödvändigt för att uppnå dessa mål och stödja eleverna i deras val.

4.2 Resultat från intervjuer med elever på yrkesprogram, deras mentorer samt studie- och yrkesvägledare på grundskolan

För att undersöka förutsättningar för ökad könsbalans och trygghet på Wisbygymnasiets yrkesprogram har intervjuer genomförts med elever på yrkesprogram, mentorer samt studie- och yrkesvägledare på grundskolan. Syftet med intervjuerna har varit att få en fördjupad bild av hur könsstereotypa föreställningar påverkar gymnasieval, hur elever som bryter mot traditionella könsnormer upplever sin skolgång och vilken roll skolan och dess personal spelar i att skapa en trygg och inkluderande miljö.

Intervjuerna med elever ger en inblick i deras egna valprocesser och erfarenheter av trygghet och bemötande på skolan. Mentorernas erfarenheter belyser både skolvardagen för normbrytande elever och vilka hinder och möjligheter som finns för att öka könsbalansen på programnivå. Studie- och yrkesvägledarna bidrar slutligen med perspektiv

på hur gymnasieval påverkas av omgivningens normer och vilka insatser som kan främja mer jämställda val.

4.2.1 Redovisning av elevintervjuer: Elevers upplevelser av gymnasieval, könsbalans och trygghet på yrkesprogrammen

Bakgrund och gymnasieval

När eleverna ombes reflektera över föräldrars inflytande på deras gymnasieval, särskilt ur ett könsstereotypiskt perspektiv beskriver de generellt att påverkan från föräldrar är liten, även om cirka hälften valt ett yrke som liknade föräldrarnas. Omkring 20 procent anger att föräldrarna har påverkat deras val. Några elever nämner att subtila antydningar kring lämpliga yrkesval utifrån kön förekommit, men ingen anser sig ha upplevt tydliga påtryckningar. I familjer där föräldrar själva har icke könsnormativa yrken finns en tendens att mer aktivt uppmuntra okonventionella utbildningsval.

Vid frågor om eleverna övervägt könskonträra program framkommer att de som valt ett sådant program ofta varit tidigt klara i sina beslut, ofta redan i årskurs åtta. De som valt traditionellt könstypiska program uppger i stort sett att de inte övervägt något alternativ. De få som gjort könsstereotypa val "av slump" betonar att kön inte varit en medveten faktor.

Bemötande från andra elever

Eleverna får under intervjuerna beskriva hur de själva och andra elever bemöts när någon väljer ett icke könsnormativt program. Bilden som framkommer är genomgående positiv – kön och programval tillmäts liten betydelse, och inga negativa erfarenheter kopplade till kön och utbildningsval rapporteras. Även frågan om eventuella skillnader i bemötande för minoritetskön på programmen bekräftade denna bild; eventuella konflikter och friktion som fanns uppfattas bero på andra faktorer än kön. Däremot nämner några elever att yrkesprogram ibland kan bemötas av nedlåtande attityder från elever på högskoleförberedande program, även om detta beskrivs som enstaka händelser snarare än ett strukturellt problem.

Bemötande från lärare och skolmiljö

Vid frågor om lärares agerande och om en inkluderande och jämställd miljö skapades på lektionerna, ger eleverna genomgående mycket höga omdömen. Lärarna, särskilt inom karaktärsämnen samt mentorerna, lyfts fram som trygga, stödjande och som förebilder. Eleverna uttrycks samstämmighet i att de bemöttes rättvist, och att varken kön eller normbrytande utbildningsval påverkar interaktionen.

Frågan om olika förväntningar på tjejer och killar vid praktiska moment besvaras på liknande sätt: inga skillnader i bemötande har noterats. De få antydningar om särbehandling som framkommer rör hörsägen om enstaka situationer och inte personliga erfarenheter.

Erfarenheter från arbetsplatsförlagt lärande (APL)

Elevernas erfarenheter från APL varierar något mer. Överlag är bemötandet mycket positivt, och några som var i könsminoritet på arbetsplatsen upplevde detta som en fördel. Ett fåtal hörsägenuppgifter om negativa upplevelser förekommer, men dessa har inte direkt berört de intervjuade eleverna. I fråga om förväntningar på tjejer och killar under APL svarar samtliga att de bemöttes likvärdigt.

Framtidsperspektiv och förbättringsförslag

När eleverna tillfrågas om vikten av en jämnare könsfördelning på yrkesprogrammen, visar svaren på en stark individualism. De flesta anser att det viktigaste är att vara och en följer sina egna intressen snarare än att eftersträva könsbalans. Förslag på hur fler kan känna sig trygga i sina val inkluderar att synliggöra positiva exempel från yrkeslivet i tidiga åldrar, samt att låta elever möta berättelser från yrkesverksamma som är nöjda med sitt yrkesval samt äldre syskon.

Sammanfattningsvis visar elevernas svar att Wisbygymnasiets yrkesprogram erbjuder en trygg, inkluderande och jämställd miljö, där personliga intressen snarare än könsstereotyper styr utbildningsval och upplevelser.

4.2.2 Mentorers erfarenheter av könsbalans och trygghet på yrkesprogrammen

Könsfördelning och förändringar över tid

Mentorerna beskriver hur könsfördelningen varierat mellan programmen. Vissa program har sett en positiv utveckling och upplevde en stabil könsbalans, medan andra beskriver ett ojämnt intag där antalet elever från det underrepresenterade könet kan variera kraftigt mellan år. Några program har nästan inte sett någon förändring alls.

Insatser för att locka underrepresenterat kön

Åtgärder som riktade skolbesök, prova-på-aktiviteter och att lyfta fram könsöverskridande förebilder har använts med viss framgång. Mentorerna betonar att sådana insatser ibland hade påverkat enskilda elevers val, men att effekterna märks först på längre sikt.

Elevernas inställning och förändringar över tid

Det fanns ingen enhetlig bild av förändring över tid. Några mentorer noterar att elevernas attityder kring könsroller blivit mer öppna, även om det ännu inte fullt ut återspeglades i deras faktiska programval. Statistiken över programval visar fortfarande små förändringar på många håll.

Normbrytande elevers upplevelser

På frågan om hur elever som valt ett könsnormsbrytande program klarar sina studier, beskriver mentorerna att studieresultat beror mer på individuell motivation än på kön. Vissa normbrytande elever utmärkte sig positivt, medan andra, särskilt de som gjort "kompisval", har svårare att finna sig till rätta och byter program eller hoppar av. Trivseln i klasserna påverkas generellt positivt av ökad könsblandning.

Bemötande från klasskamrater och lärare

Att vara i könsminoritet kan initialt innebära viss känsla av ensamhet, men en positiv gruppdyamik och aktiva insatser från lärarna motverkar detta. Samtliga mentorer uttrycker att de arbetar medvetet för att skapa inkluderande och trygga miljöer, bland annat genom språkbruk, val av litteratur samt att lyfta positiva förebilder.

Förväntningar vid praktiska moment och APL

Vid praktiska moment i skolan behandlas alla elever lika, och samma krav ställs oavsett kön. På APL-platser förekommer i enstaka fall incidenter där elever blivit bemötta på ett

olämpligt sätt, ofta kopplat till individers attityder snarare än till företagens policy. Dessa situationer hanteras omgående av skolan i samarbete med arbetsgivarna.

Samarbete med arbetsgivare och APL-upplevelser

Mentorerna beskriver ett nära samarbete med APL-platserna. Regelbundna avstämningar genomförs för att säkerställa elevernas trygghet. De upplever generellt att kön inte utgör något hinder för att få APL-platser eller arbete efter utbildningen.

Hinder och utvecklingsområden för ökad könsbalans

Bristande kunskap om arbetsliv och yrken identifieras som ett grundläggande hinder för att öka könsbalansen. Många unga har, enligt mentorerna, orealistiska föreställningar om yrkeslivet, vilket antas kunna åtgärdas genom tidiga och återkommande insatser i grundskolan. Föräldrar lyfts också fram som viktiga aktörer för att ge en mer realistisk bild av framtiden.

Trygghet i val oavsett kön

De flesta elever bedöms på ett personligt plan vara trygga i att göra könsnormsbrytande val, men socialt tryck från kompisar och familj kan vara begränsande faktorer. Mentorerna föreslår att särskilda arbetsgrupper på varje program skulle få tid att utveckla långsiktiga aktiviteter riktade mot grundskolan för att bredda rekryteringsbasen.

Goda exempel

Mentorerna lyfter fram lyckade initiativ från andra skolor, såsom långsiktiga samarbeten med grundskolor där elever får prova på olika yrkesmoment. Exempel på insatser är program som breddar sin presentation av utbildningen för att attrahera fler elever av det underrepresenterade könet.

4.2.3 Rektors erfarenheter av könsbalans och trygghet på yrkesprogrammen

Skolans strategi och utveckling

Rektorerna beskriver att jämställdhetsinsatser generellt riktas till alla program, inte enbart till yrkesprogrammen. Vid rekrytering av nya lärare anstränger sig skolledningen särskilt för att uppnå en god könsbalans bland personalen, vilket möjliggörs genom skolans jämställdhetsplan. Vid frågor om förändringar i könsfördelningen på programmen svarar rektorerna att inga tydliga trender har observerats under de senaste åren. Däremot lyfts särskilda initiativ fram, såsom satsningen ”Designträffar” inom Teknikcollege, som fått mycket positiv respons, och tjejgruppen på Wisbygymnasiet Norr, en framgångsrik insats för att stärka tryggheten.

Elevernas upplevelser och skolmiljön

Rektorerna konstaterar att elever som väljer program där de är i könsminoritet i allmänhet presterar likvärdigt med andra elever och inte uppvisar högre frånvaro. Däremot noteras att avhopp kan förekomma, särskilt bland elever med lägre självkänsla, där ensamhet kan vara en bidragande faktor. På frågan om eventuella utmaningar som elever möter i skolan och under APL rapporterar rektorerna att kvinnor på mansdominerade program ibland kan möta svårigheter. Exempel ges från APL inom sjöfartsutbildningen (särskilt utanför Sverige), el- och energiprogrammet samt bygg- och anläggningsprogrammet, där kvinnliga elever i vissa fall bemötts med traditionella könsroller eller mindre respekt. Det finns inga specifika rutiner för att hantera dessa ärenden utan hanteras inom ordinarie elevhälso- och mentorsarbete samt skolans rutiner för kränkningar.

APL och arbetsmarknadsperspektiv

När det gäller APL ger rektorena en blandad bild. Majoriteten av arbetsgivarna anser att de behandlar alla elever lika, men avvikelser finns, särskilt inom mansdominerade branscher. Vid behov kan elever få byta APL-plats för att säkerställa trygghet och rättvisa villkor. Täta kontakter mellan skola och APL-platser betonas som en viktig åtgärd för att snabbt hantera eventuella incidenter.

Framtid och förbättringsområden

En av de största utmaningarna som identifieras är svårigheten att behålla det intresse för tekniska och yrkesinriktade utbildningar som ofta väcks i unga år, men som inte alltid resulterar i ett gymnasieval. Behovet av riktade insatser i lägre åldrar och en mer flexibel syn på könsroller bland vårdnadshavare lyfts fram som avgörande faktorer. Rektorena efterlyser nationella, långsiktiga och välfinansierade satsningar för att skapa ett mer jämställt samhälle, snarare än att enskilda skolor eller regioner ensamma ska bära ansvaret.

Goda exempel

Bland framgångsrika initiativ nämndes arbetet med "ELQkvinnorna" på elprogrammet, tidigare jämställdhetssatsningar inom förskolan på Gotland samt samarbeten som "Designdrömmar" och Fenomenalens aktiviteter, som väckt stort intresse och varit uppskattade av både elever och skolpersonal.

4.2.4 Studie- och yrkesvägledarnas erfarenheter av att främja könsbalans och trygghet i gymnasievalet

Könsstereotypers påverkan på gymnasievalet.

Studie- och yrkesvägledarna beskriver hur könsstereotypa föreställningar påverkar elevernas val, särskilt utifrån ett trygghetssperspektiv. Oro över att vara i minoritet på ett program är påtagligare bland elever på landsbygden än i Visby. Dessutom präglas elevernas föreställningar om yrken av traditionella könsroller, där manligt kodade yrken ofta förknippas med högre status och lön. Elevernas kunskap om yrken som traditionellt förknippas med motsatt kön bedöms begränsad.

Strategier för att motverka könsstereotypa val.

Inom studie- och yrkesvägledningen arbetar man aktivt med att undvika termer som "mansjobb" eller "kvinnojobb" och genom att lyfta fram alla alternativ på ett objektivt sätt. De betonar vikten av att stödja elevernas egna intressen och framtidsdrömmar. Tryckt material och hemsidor som används i vägledningen anses ofta visa mångfald, men vissa respondenter anser att de ibland presenterar en idealiserad och mindre realistisk bild.

Elevernas reaktioner på normbrytande val.

När eleverna i vägledningssamtal konfronteras med möjligheten att välja program där de skulle vara i minoritet varierar reaktionerna. I klassrumsdiskussioner kan reaktionerna påverkas av gruppstämningen, medan individuella samtal ofta präglas av större öppenhet. Generellt bedöms grupstrycket i högstadiet som starkt. Över tid har en viss ökad öppenhet för normbrytande val noterats bland elever i Visby, medan förändringen på landsbygden har varit långsammare.

Föräldrars och omgivningens påverkan.

På landsbygden spelar föräldrar, särskilt de inom jordbruk och närliggande sektorer, en större roll i barns yrkesval än i Visby, dock inte alltid utifrån könsstereotyper utan ofta utifrån familjetraditioner. Vägledarna försöker involvera vårdnadshavare i möjligaste mån och uppfattar generellt att föräldrar är accepterande till sina barns val.

Utmaningar i vägledningen.

Bland de största utmaningarna finns traditionella könsstrukturer i hemmet och en allmänt låg kunskap om olika yrken, särskilt de som bryter mot traditionella könsroller. Att sakna tillgång till bra förebilder identifieras som en särskild svårighet. Vägledarna framhåller vikten av att arbeta förebyggande i mycket yngre åldrar.

Motstånd och stöd från omgivningen.

Ingen av vägledarna rapporterar om motstånd från elever, lärare eller arbetsgivare mot att främja jämställdhet i programvalen. Tvärtom uttrycker många lärare och företag ett starkt stöd för en jämnare könsfördelning.

Förbättringsbehov och utvecklingsförslag.

På flera håll efterfrågas fler studie- och yrkesvägledare i grundskolan och möjlighet att börja normmedvetet arbete redan i låg- och mellanstadiet och vikten av att barn tidigt exponeras för yrkesförebilder som bryter mot traditionella könsmönster betonas. Bland annat föreslås att kvinnliga brandmän eller manliga förskollärare bör delta vid skolbesök och andra aktiviteter där olika yrkesgrupper visar upp sig. Att ställa krav på jämställd representation vid externa aktörers skolbesök lyfts också fram. Informationsmaterial från nationella och regionala aktörer bedöms generellt vara inkluderande, men med förbättringspotential i att ännu tydligare lyfta fram genusperspektiv.

Framtidsperspektiv och exempel på lyckade insatser.

Studie- och yrkesvägledarna pekar på vikten av att skapa en bredare och mer realistisk bild av yrken redan i de tidiga skolorna för att stärka tryggheten i val som går utanför traditionella könsnormer. Lyckade exempel på insatser som nämns är bygg- och anläggningsprogrammets turné, näringslivsbesök på skolor samt aktiviteter kopplade till Fenomenalen, som uppskattas av både elever och studie- och yrkesvägledare. När det gäller förändringar i systemet föreslås framför allt breddning av programutbudet så att fler delar kan uppfattas som attraktiva för elever oavsett kön.

Sammanfattande reflektioner

Intervjuerna med elever, studie- och yrkesvägledare, mentorer och rektorer ger en samstämmig bild av att Wisbygymnasiets yrkesprogram överlag erbjuder en trygg, inkluderande och stödjande miljö för alla elever, oavsett kön och programval. Personliga intressen och individuell motivation lyfts fram som de viktigaste drivkrafterna bakom gymnasievalen, medan könsstereotypa föreställningar fortfarande i viss mån påverkar särskilt yngre elevers och vårdnadshavares förväntningar.

De flesta aktörer bedömer att könsrollerna bland ungdomar långsamt förändras mot större öppenhet, men att denna utveckling ännu inte i tillräcklig utsträckning speglas i faktiska gymnasieval. Arbetet med att locka fler elever av det underrepresenterade könet till vissa program sker både genom skolans egna initiativ och genom samarbeten med externa aktörer, men flera intervjupersoner efterlyser tidiga, långsiktiga och nationellt stödda insatser för att bredda ungas syn på yrken och framtida möjligheter.

Uppföljningen av elevernas trygghet under APL fungerar i huvudsak väl, även om enstaka utmaningar kopplade till kön och traditionella arbetsplatskulturer förekommer och hanteras

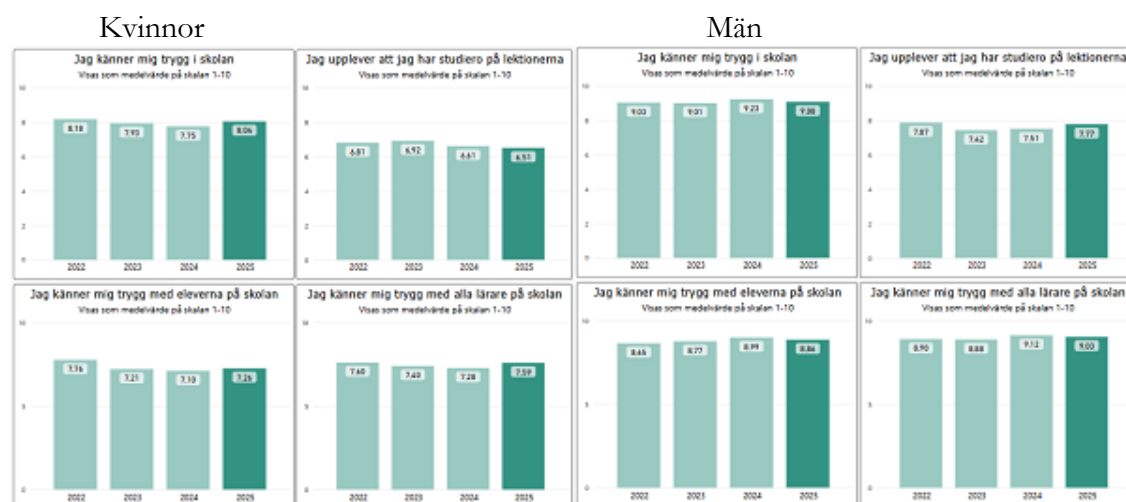
individuellt. För att ytterligare stärka elevernas möjlighet att göra fria och välgrundade val oavsett kön, lyfts behovet av ökad exponering för normbrytande förebilder och en starkt vägledning redan i grundskolans tidigare årskurser.

Sammanfattningsvis visar resultaten på ett starkt engagemang hos både personal och skolledning för att främja jämställdhet och trygghet, samtidigt som det finns ett tydligt behov av fortsatt utvecklingsarbete på både lokal och nationell nivå.

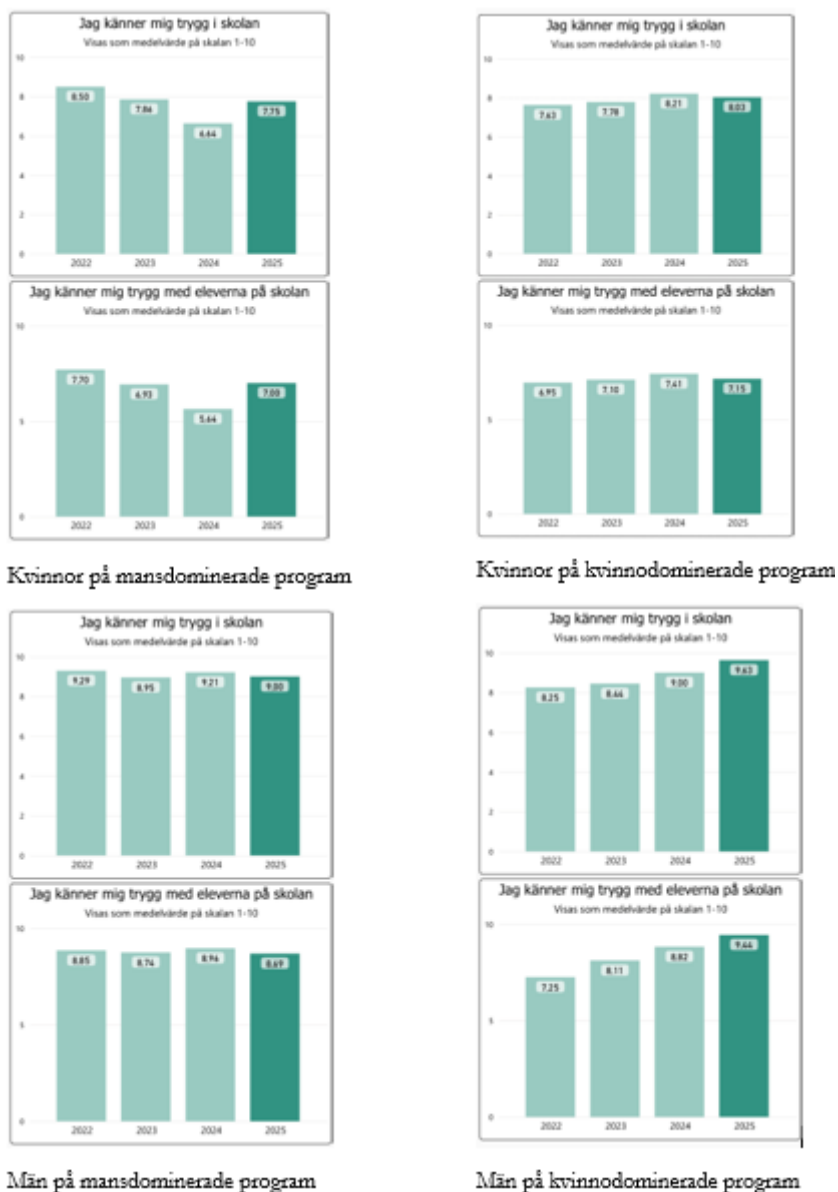
5. Analys av trygghet på Wisbygymnasiet

För att analysera tryggheten på Wisbygymnasiet har elevenkäten för läsåret 2024–25 analyserats med fokus på avsnittet ”Trygghet och studiero” kopplat till genus. Då denna rapport syftar till att minska könssegregeringen på Wisbygymnasiets yrkesprogram samt fördjupa förståelsen för hur könsfördelning relaterar till elevernas upplevda trygghet inom dessa program, ingår även elever vars könsidentitet inte faller inom den traditionella ramen kvinnor/män.

När specifika program inte filtreras eller yrkesförberedande och högskoleförberedande separeras noteras att tryggheten generellt är lägre för kvinnliga elever. En observation är att vid jämförelse mellan olika år verkar kvinnors trygghet sjunka när männens ökar. Detta ser ut att stämma i samtliga fyra enkätresultat nedan (Figur 1 Generell trygghet).

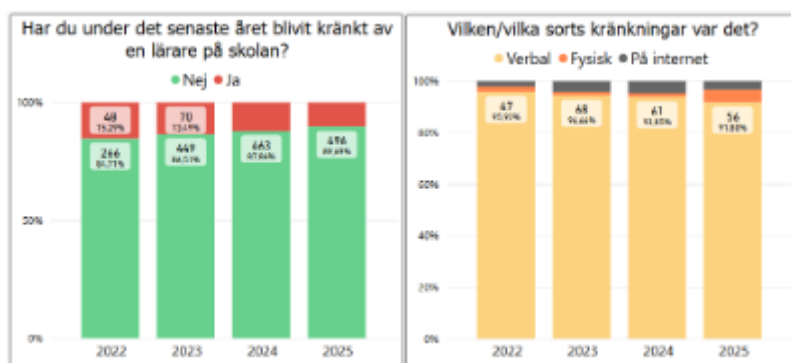
Figur 1 Generell trygghet

Figur 2 Trygghet på yrkesförberedande program

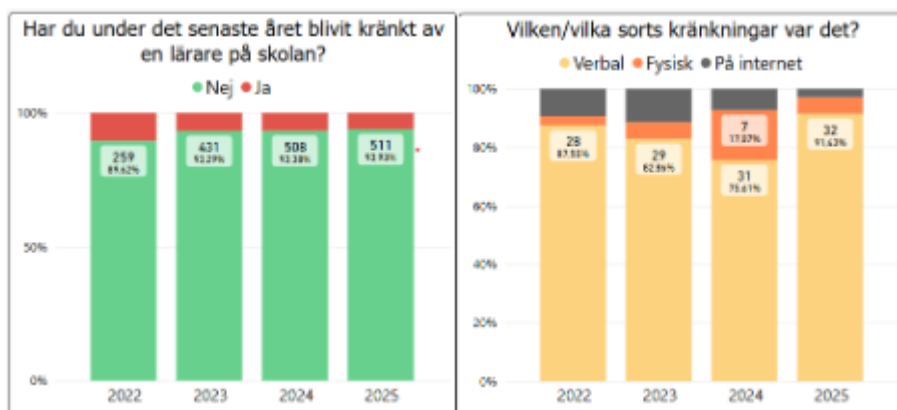
Statistik över trygghet på yrkesprogrammen som ingår i rapporten visar att män generellt sett är tryggare än kvinnor, oavsett om de är i majoritet eller minoritet på programmet (figur 2). Värt att notera är att män är otryggare på mansdominerande program än kvinnodominerade.

Vid analys av kränkningar där elever har utsatts av lärare noteras en positiv utveckling över tid gällande kvinnliga elever. Vad som också observeras är att det under samma period har skett en viss förändring i vilken typ av kränkning det handlar om, där procenten fysiska kränkningar har ökat och verbala samt internetbaserade sjunkit (figur 3 Kränkning av lärare - Kvinnor).

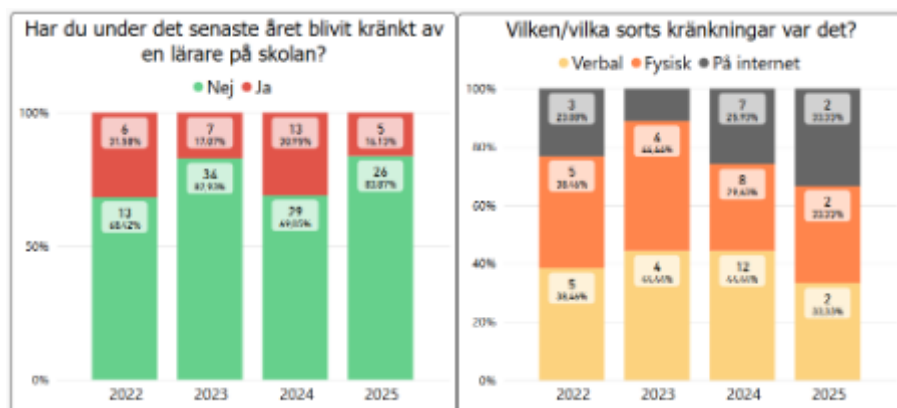
Figur 3 Kränkning av lärare – Kvinnor

För män är utvecklingen densamma: Kränkningar har sjunkit över tid men det finns en procentuell ökning av fysiska kränkningar. År 2025 visar att utvecklingen går åt rätt håll inom samtliga indikatorer (figur 4 Kränkning av lärare – Män).

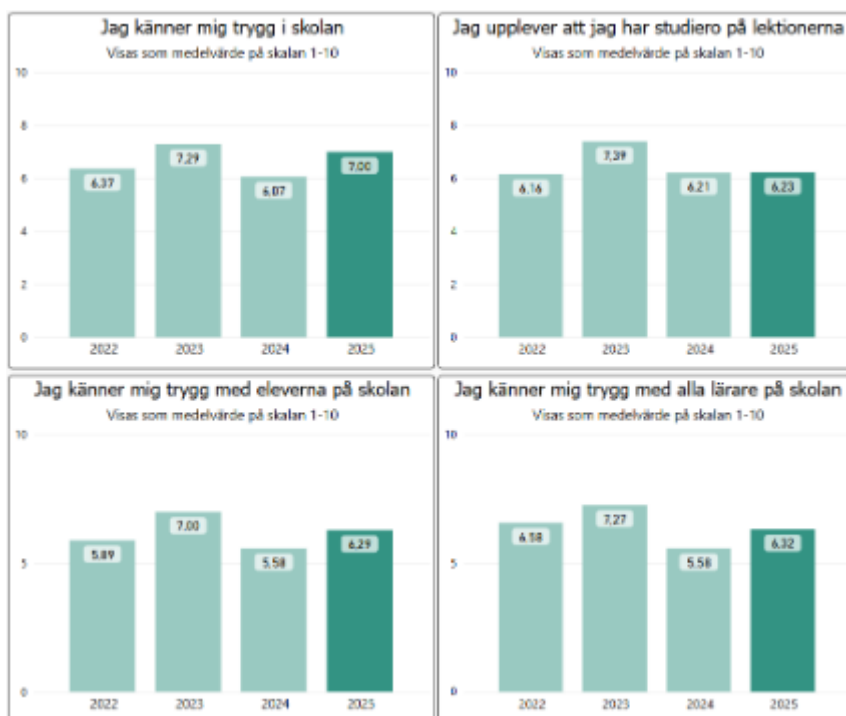

Figur 4 Kränkning av lärare – Män

Vid en analys av elever som identifierar sig könskonträrt eller icke-binärt avviker bilden något. Denna grupp består av ett fåtal elever, men bilden är ändå värd att notera inför skolans fortsatta trygghetsfrämjande arbete (Figur 5 Kränkningar lärare - Annat). Detta kan korreleras med den generella känslan av trygghet på skolan bland dessa elever där det inte är känslan av trygghet i sig som är det utmärkande utan att utvecklingen tycks gå åt fel håll (Figur 6 Trygghet - Annat kön).

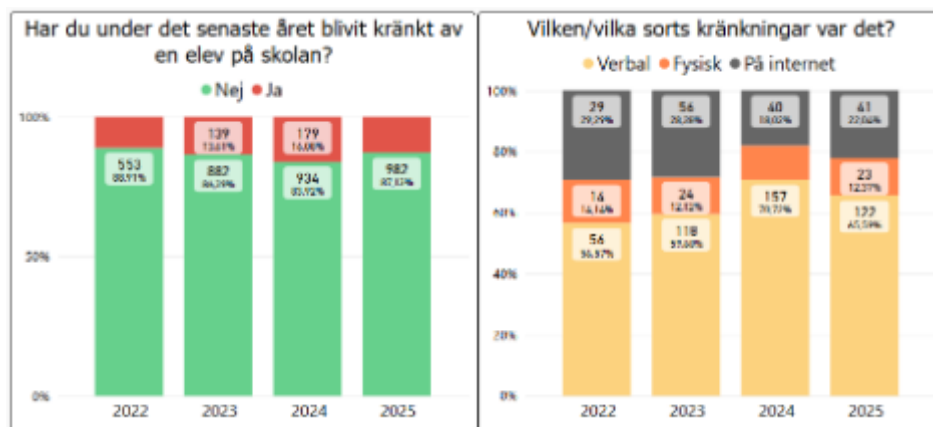

Figur 5 Kränkningar lärare – Annat

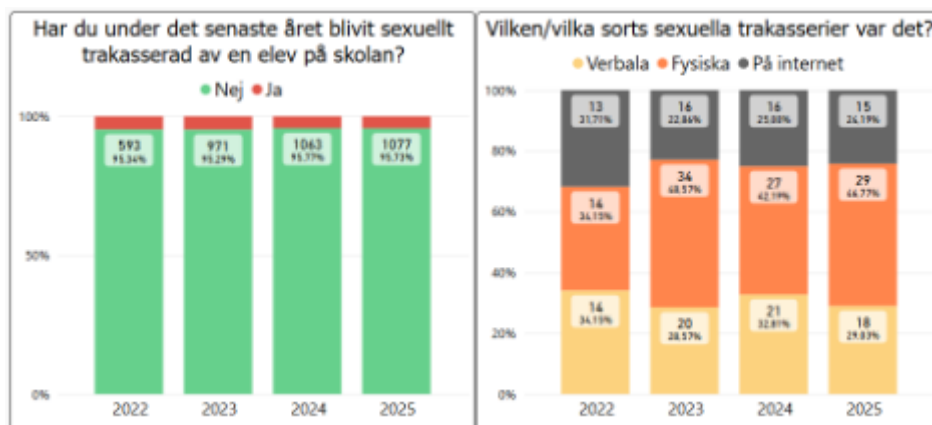
Figur 6 Trygghet - Annat kön

Vid analys av mönster för kränkningar av elever från alla elevgrupper konstateras en stillastående situation, där den enda egentliga förändringen är att kränkningarna minskar på internet men ökar verbalt (Figur 7 Kränkningar elever - elever).

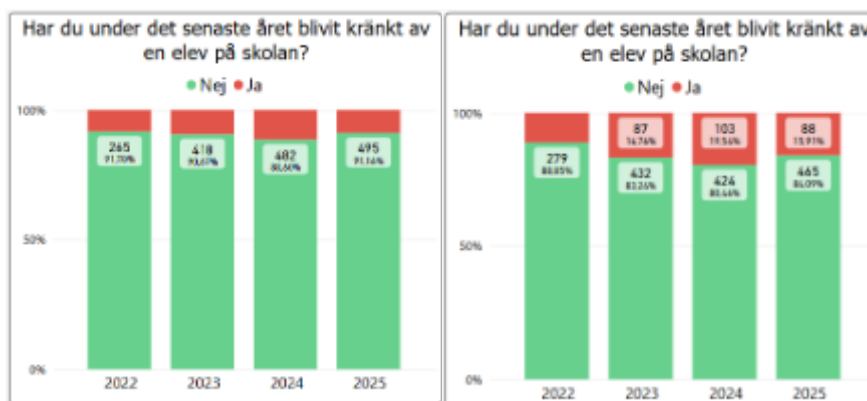

Figur 7 Kränkningar elever – elever

Samma mönster återfinns gällande sexuella trakasserier: En stillastående utveckling men en minskning av sexuella trakasserier på internet med en ökning av fysiska trakasserier (Figur 8 trakasserier elev - elev). Data över kränkningar mellan elever visar att andelen elever som upplevt sig kränkta från andra elever har minskat något vid den senaste mätningen (figur 9-11).

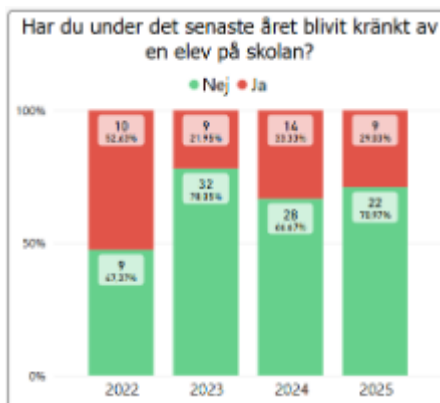
Figur 8 trakasserier elev - elev

Figur 9 kränkning elev – män

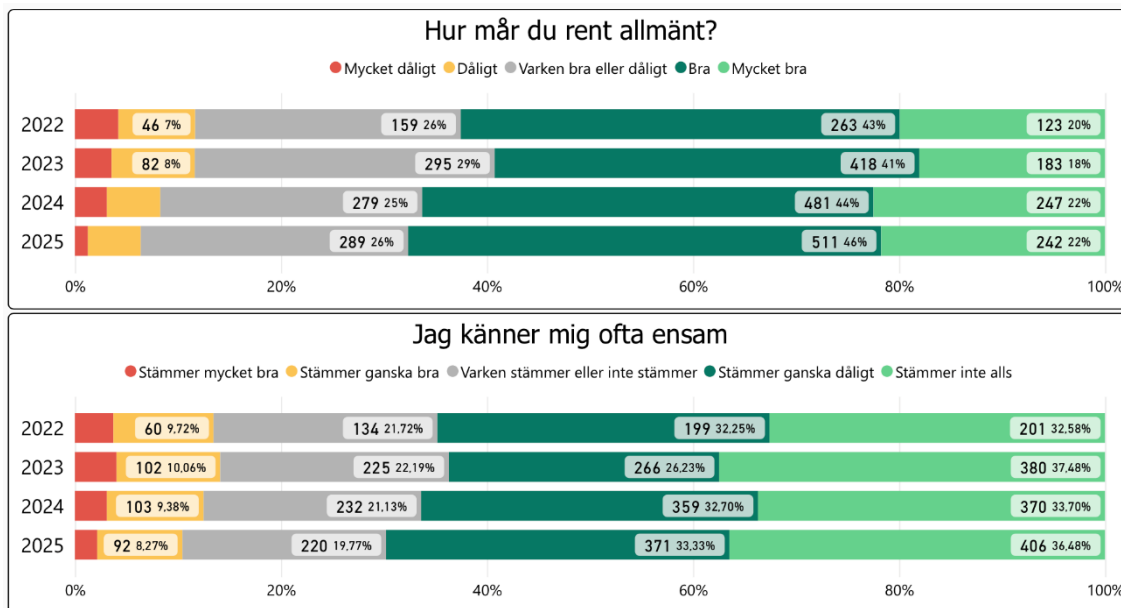

Figur 10 kränkning elev - kvinnor

Figur 11 kränkning elev – annat

Värt att notera är att elevenkätens fråga om mående allmänt samt upplevelse av ensamhet har visat en positiv utveckling från 2022 till 2025 (figur 12), vilket tyder på att eleverna på Wisbygymnasiet överlag mår bra.

Figur 12

Slutsats

Data uppvisar skillnad mellan hur könens upplever trygghet på skolan, där män känner sig generellt tryggare än kvinnor samt övriga. Trenden pekar mot en minskning av kränkningar och trakasserier på internet och har i stället flyttats till att bli mer verbal och fysisk. Kränkningar mellan elever förändras ej heller i en positiv riktning men har en mycket högre prevalens, där icke könsnormativa och kvinnor sticker ut på ett negativt sätt. Sedermera kan vi se viljan att lyfta dessa incidenter till vuxna är lågt bland elever som upplever sig utsatta. Vid granskning av det allmänna måendet bland samtliga elever på Wisbygymnasiet visar data på en positiv utveckling, med en ökad andel elever som mår bra.

6. Genomförda aktiviteter för att påverka könsbalans och trygghet

På grundskolan och på Wisbygymnasiet genomförs ett antal aktiviteter för att påverka könsbalans och trygghet. Följande är ett urval av dessa aktiviteter.

Aktiviteter kopplade till ökad könsbalans

- **Bygg- och anläggningsprogrammets grundskoleturné:** Besök på högstadieskolor runt om på Gotland för att informera om och inspirera elever till att söka sig till programmet.
- **Representation i trycksaker samt bemanning under mässor:** Medvetna val vid bildsättning i exempelvis gymnasievalskatalogen och på webben, samt vid bemanning av monstrar under framtidsmässan inför gymnasievalet.
- **Designdrömmar:** Samarbete mellan Teknikcollege (Wisbygymnasiet) och Fenomenalen Science Center som riktar till flickor mellan tio och 14 år. Syftet är att introducera teknik, exempelvis digitala ritprogram, 3d-skrivare, laserskärare.
- **ELQvinnorna:** ELQvinnorna är ett nätverk för kvinnor i elbranschen. Varje år besöker nätverket Wisbygymnasiet för att informera elever på el- och energiprogrammet om elektrikeryrket.

Aktiviteter kopplade till trygghet

- **Elevenkäten:** Årlig enkät på Wisbygymnasiet där bland annat elevernas upplevelse av trygghet kartläggs. Resultatet ligger till grund för skolans elevhälsoplan.
- **”Jerry och Liza”:** En mångårig satsning inom sexualitet, samtycke och relationer (SSR) där specifika lektioner genomförs under ledning av pedagoger med expertis inom området.
- **Tjejgrupp för flickor på mansdominerande yrkesprogram:** Regelbundna träffar där tjejer på mansdominerande program får möjlighet att mötas.
- **Hållbar hälsa:** Hälsofrämjande aktiviteter för elever tillsammans med sina lärare.
- **Mentorsmaterial om värdegrundsfrågor:** Förstelärare på Wisbygymnasiet har arbetat fram undervisningsmaterial som används på samtliga program och årskurser.
- **Kollegialt lärande om relationell kompetens:** Under läsåren 2023/24 och 2024/25 har förstelärare organiserat kollegialt lärande om relationell kompetens som ett led i skolans arbete med att öka tryggheten.

7. Utvärdering av genomförda insatser

Aktiviteter kopplade till ökad könsbalans

Utifrån data som redovisas i rapporten gör elever fortfarande traditionella gymnasieval, vilket indikerar att fler insatser krävs för en ökad könsbalans på yrkesprogrammen. Bygg- och anläggningsprogrammets turné tycks dock ha fått genomslag då det är ett program som har lockat fler flickor de senaste åren. På Gotland är denna ökning större än i riket i övrigt och trenden är positiv. El- och energiprogrammet är det program där könsbalansen är mest ojämn. De årliga besöken från ELQvinnorna är ett positivt inslag i verksamheten, som tagits emot väl av eleverna. För att för att uppnå en god könsbalans bland personalen har skolans tagit fram en jämställdhetsplan.

Aktiviteter kopplade till ökad trygghet

Gymnasieskolan arbetar aktivt med att öka tryggheten bland eleverna genom en rad olika insatser. En av de mest uppskattade aktiviteterna är arbetet med ”Jerry och Liza”, där både elever och lärare vittnar om en positiv förändring i tryggheten efter genomförda insatser. För att särskilt stärka flickors trygghet har en tjejgrupp för elever på yrkesprogrammen vid Wisbygymnasiet Norr etablerats. Denna satsning har fått gott genomslag och aktiviteterna som anordnas är välbesökta.

Inom ramen för projektet *Hållbar hälsa* har futsalturneringen WG Cup utmärkt sig som särskilt framgångsrik. Under de två år som den genomförts har flera hundra elever deltagit som spelare eller publik, och även lärare har varit engagerade. Genom att uppmuntra elever att mötas över både årskurser och program har aktiviteten bidragit till nya relationer och en stärkt teamkänsla på skolan, vilket i sin tur kan främja tryggheten.

För att lyfta värdegrundsfrågor har ett särskilt mentorsmaterial för mentorstiden på skolan tagits fram. Både mentorer och elever har upplevt materialet som positivt, då det öppnar för diskussioner kring ämnen som är relevanta och angelägna för ungdomar. Vissa mentorer har uttryckt osäkerhet inför att undervisa om mer komplexa frågor som rör sexualitet, samtycke och relationer och diskussioner om hur man kan åtgärda detta pågår.

Skolans satsning på kollegialt lärande om relationell kompetens har fallit väl ut och utvärderingar visar att insatsen har mottagits positivt av lärarna. Dock saknas specifika uppföljningar som visar på direkt påverkan på elevernas upplevda trygghet.

8. Förslag på åtgärder

Utifrån tidigare forskning om jämställdhet och trygghet i gymnasieskolan – i synnerhet kopplat till könsbalansen på yrkesprogram – samt kartläggning och analys av situationen på Wisbygymnasiet, har ett antal åtgärdsförslag tagits fram i samverkan mellan utredaren och skolan. Syftet med åtgärderna är att främja ett mer jämställt söktryck samt att stärka tryggheten på de program som särskilt uppmärksammats i rapporten, men även på skolans övriga program. Enkäter och intervjuer med elever på Wisbygymnasiet visar att tryggheten överlag är god och att eleverna trivs. Skolans trygghetsarbete, både i skolmiljö och under APL, tycks därför fungera väl.

8.1 Förslag på gymnasienivå

Analysen som redovisas i rapporten visar att det redan finns en variation av aktiviteter på Wisbygymnasiet med målet att främja trygghet och jämställdhet på skolan. Exempel på detta är *Jerry och Liza* som sedan flera år tillbaka besöker klasser och undervisar om frågor som rör sexualitet, samtycke och relationer. Även skolans aktiva mentorsarbete bidrar till att främja trygghet och jämställdhet, med ett särskilt material framtaget av förstelärare i samverkan med kuratorerna, som fokuserar på värdegrundsarbete. Aktiviteter som har fallit väl ut är viktiga att behålla, men det är även viktigt att inte luta sig tillbaka. Skolan måste därför även fortsättningsvis bedriva ett aktivt trygghetsarbete. I samband med läsårsstart 2025/26 implementeras skolans handlingsplan för ökad skolnärvaro, olika aktiviteter som ska genomföras i syfte att öka tryggheten.

När det gäller arbetet för att öka könsbalansen på yrkesprogrammen behöver detta påbörjas långt innan eleverna gör sina slutliga gymnasieval. Wisbygymnasiet spelar en viktig roll i att marknadsföra sina program på ett sätt som grundskoleeleverna kan ta till sig. Kontaktytorna mellan gymnasiet och grundskolan är idag dock relativt begränsade, vilket gör det svårt för gymnasieskolan att ha en direkt påverkan på grundskolans arbete med gymnasievalet. Följande förslag har dock tagits fram i syfte att främja ett mer normbrytande gymnasieval:

Idag finns goda exempel från bygg- och anläggningsprogrammets besök i grundskolan som har bidragit till att öka könsbalansen. Erfarenheter från detta bör därför spridas till övriga yrkesprogram, exempelvis genom en arbetsgrupp eller ett projekt i syfte att utarbeta en ”Wisbygymnasietmodell” för att öka kunskapen om samtliga yrkesförberedande program hos samtliga elever på grundskolan.

Inför gymnasievalet erbjuder Wisbygymnasiet besöksdagar då samtliga elever i årskurs nio får möjlighet att besöka skolan. Dessa skulle kunna utvecklas exempelvis genom att eleverna får besöka både program som de själva väljer men också ges en bredare och mer allmän information om gymnasieskolans utbildningar.

På Wisbygymnasiets introduktionsprogram finns idag en ambition att skapa aktiviteter i syfte att bredda elevernas perspektiv kring möjliga yrkesval.

8.2 Förslag på grundskolenivå

- **Ökad kunskap om olika yrken från tidig ålder:** Ökad samverkan mellan studie- och yrkesvägledare och lärare i både förskola och skola för att ge eleverna möjlighet att bredda sina kunskaper om vad olika yrken innebär.
- **Tidigare och mer individuell vägledning:** Obligatoriska samtal redan från årskurs sju och åtta där eleverna ges möjlighet att reflektera över intresse, könsnormer och framtidsmöjligheter samt ökad kunskap om yrken generellt.
- **Genusmedveten vägledning:** Integrera normkritik även i de individuella samtalen och säkerställ kompetens bland personal i hur könsstereotyper påverkar elevernas val.
- **Positiva förebilder:** Bjud in gymnasieelever eller yrkesverksamma som gjort normbrytande val, exempelvis kvinnor inom bygg och anläggning och män inom vård och omsorg.
- **Utveckla praon:** Tilldela elever praoplatser istället för att uppmana elever att själva hitta en plats, då detta ofta leder till att elever praoar hos vårdnadshavare. På så sätt ökar möjligheten att eleverna får testa nya yrken, både könsnormativa och icke könsnormativa.

8.3 Förslag på huvudmannanivå (Region Gotland)

Arbetet med att öka könsbalansen och främja trygghet i gymnasieskolan förutsätter samverkan mellan skola och externa aktörer. Exempel på sådana åtgärder är:

- **Samverkan mellan skola och arbetsliv:** Skapa närverk med arbetsgivare, särskilt inom bristyrken, samt uppmuntra näringslivet att se och förstå sin roll som representanter och potentiella framtida arbetsgivare.
- **Bidra till utveckling av prao:** Hjälpa grundskolor att hitta presumtiva praoplatser för elever i grundskolan.
- **Normbrytande representanter:** För att synliggöra normbrytande yrkesval inom Region Gotland bör regionen göra aktiva val när medarbetare från andra verksamheter får uppdrag ute på skolorna. Om exempelvis lokaler behöver repareras på en skola bör Region Gotland ha som mål att skicka en kvinna, och vid anställning av skolsköterskor anställa män.

Ökad resursfördelning för studie- och yrkesvägledning: Säkerställa att det finns tillräckliga resurser för studie- och yrkesvägledare på grundskolan att lyckas med sitt uppdrag.

9. Slutsats och sammanfattning

Rapporten syftar till att främja jämställdhet och trygghet på Wisbygymnasiets yrkesprogram genom att minska könssegregeringen och öka elevernas valkompetens. Målet är att skapa en djupare förståelse för hur könsfördelning påverkar tryggheten och att utveckla strategier för att förbättra dessa aspekter. Forskning visar att gymnasieval ofta påverkas av könsnormer och sociala strukturer snarare än enbart av intresse och förmåga. Elever med högt kulturellt kapital tenderar att välja högskoleförberedande program, medan yrkesprogram ofta ses som mindre attraktiva. Detta är något som även bekräftas i enkäter och intervjuer som genomförts inom ramen för denna rapport.

Rapporten analyserar könsfördelningen på sex yrkesprogram: barn- och fritidsprogrammet, hotell- och turismprogrammet, vård- och omsorgsprogrammet, bygg- och anläggningsprogrammet, el- och energiprogrammet samt fordons- och

transportprogrammet. Trender visar att vissa program har en tydlig könsdominans, och prognoser pekar på fortsatt ojämn könsfördelning om inga åtgärder vidtas. Enkäter och intervjuer med elever, mentorer och studie- och yrkesvägledare samt rektorer visar att könsstereotyper fortfarande påverkar gymnasievalen. Elever som tillhör ett underrepresenterat kön på ett program känner sig ibland otrygga, vilket kan påverka deras trivsel och studieresultat.

Tryggheten på Wisbygymnasiet varierar mellan olika program och kön. Kvinnliga elever känner sig generellt mindre trygga än manliga elever, och icke-binäras trygghet är särskilt låg. Kränkningar och trakasserier förekommer, men det finns en positiv trend med färre incidenter över tid. Flera aktiviteter har genomförts för att påverka könsbalansen och tryggheten, såsom bygg- och anläggningsprogrammets grundskoleturné och mentorsmaterial om värdegrundsfrågor. Dessa insatser har haft överlag positiv effekt.

Det krävs emellertid fler insatser för att uppnå en jämnare könsbalans och ökad trygghet på alla program. För att förbättra könsbalansen och tryggheten föreslås åtgärder på gymnasie-, grundskole- och huvudmannanivå. Dessa inkluderar ökad kunskap om olika yrken från tidig ålder, tidigare och mer individuell vägledning, samt samverkan mellan skola och arbetsliv. Även resursfördelningen till studie- och yrkesvägledningen i grundskolan bör ses över.

Avslutningsvis konstateras att könsstereotyper påverkar gymnasievalen, och trots insatser kvarstår traditionella val, vilket påverkar könsbalansen på yrkesprogrammen. Tidiga insatser är viktiga, och för att påverka elevernas val och trygghet krävs insatser redan i grundskolan, med fokus på att utmana könsnormer och bredda elevernas kunskap om yrken. Rapporten betonar vikten av långsiktigt och integrerat arbete för att skapa en mer jämställd och trygg utbildningsmiljö på Wisbygymnasiet.

10. Referenser

- Beckman Pontén, H & Åkerblom, E (2012). *Vad ska du bli när du blir stor? Vilka faktorer påverkar gymnasievalet?* Stockholms universitet
- Björk Eriksson, B (2009). *Tjejers valmöjligheter. En studie kring gymnasieval, yrkesval och framtid.* Linköpings universitet
- Ekstedt Paine, C & Gardashova, N (2020). *Är det verkligen ett fritt val? En enkätstudie om elevers gymnasieval.* Stockholms universitet
- Mellén, J (2021). *Stability and change. Policy, options and choice in Swedish upper secondary education.* University of Gothenburg
- Region Gotland (2025). *Gymnasieantagning.* [Gymnasieantagning | Region Gotland](#) [hämtad 2025-04-30]
- Skolverket (2023). *Främja närvaro och förebygga frånvaro.* [Främja närvaro och förebygga frånvaro - Skolverket](#) [hämtad 2025-04-30]
- Skolverket (uå). Statistik. [Statistik - Skolverket](#) [hämtad 2025-04-30]
- Thelin, M (2019). *Valfrihetens geografi och rationella gymnasieval. En experimentell studie om elevers preferenser vid val av skola.* Uppsala universitet.
- Wiklund H & Olsson, M (2021). *Genus i vägledning. En kvalitativ undersökning om studie- och yrkesvägledares genusmedvetna arbete inför gymnasievalet på kommunal grundskola i glesbygdskommun.* Umeå universitet.
- Wisbygymnasiet (2025) Intern elevenkät